

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗВО УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Освітня програма «Християнська педагогіка та організація дозвілля»

Магістерська робота

КАТЕХИЗАЦІЯ СІМ'Ї

ЧЕРЕЗ ОРГАНІЗАЦІЮ ЗАХОДІВ СІМЕЙНОГО ДОЗВІЛЛЯ
НА ПАРАФІЯХ УГКЦ КИЇВСЬКОЇ АРХИЄПАРХІЇ

Студентка 2-го курсу Оксана Кулеш

Науковий керівник: Назар Дуда

доктор PhD з богослов'я

Рецензент: Глова о. Іван Іванович

доктор PhD з богослов'я

2024

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1. Сутність та основні напрямки катехизації сім'ї на парафіях УГКЦ	7
1.1. Катехизація сім'ї	7
1.1.1. Загальне поняття катехизації	7
1.1.2. Катехизація сім'ї як напрямок навчання віри	10
1.2. Сім'я як мала церква	12
1.2.1. Християнські цінності сім'ї	14
1.2.2. Укріплення інституту сім'ї через відновлення християнських традицій	18
1.2.3. Підтримка сім'ї в часі війни через катехизацію	21
1.3. Катехизація сім'ї та з сім'єю	23
1.3.1. Супровід сім'ї в парафіяльній спільноті	24
1.3.2. Важливість одночасної катехизації всіх членів родини	25
1.3.3. Основні напрямки та методика катехизації сім'ї	27
Розділ 2. Сім'я як фундамент створення парафіяльної спільноти	29
2.1. Родина і спільнота	29
2.1.1. Значення спільноти для сім'ї	30
2.1.2. Сім'я як фундамент парафіяльної родини	33
2.2. Занепад сімейного дозвілля в сучасних умовах	36
2.3. Передумови відновлення форм християнського сімейного дозвілля за допомогою церковної спільноти	42
Розділ 3. Методи і засоби організації сімейного дозвілля на парафіях	47
3.1. Загальне поняття організації дозвілля	47
3.2. Катехизація через дозвілля	50
3.3. Заходи сімейного дозвілля на парафії	53
3.4. Збагачення сімейного життя шляхом об'єднання заходів дозвілля з церквою	59

ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	66

ВСТУП

У сучасному світі сімейне дозвілля, в тому числі, християнських сімей, потребує особливої уваги. Гаджети та інформаційний простір заповнили вільний час і дітей і дорослих, всесвітня пандемія лише поглибила цю проблему, а на сьогоднішній день війна проти України є дуже важким викликом для міцності і стабільності українських сімей.

У свою чергу, Церква була і є свого роду рятівним островом в буремному морі життя. Вона є осередком сили і спокою, рятівним колом, опорою і підтримкою як для кожної особи зокрема, так і для цілих родин.

Сім'я, як мала церква, є також місцем проголошення Доброї новини, але у важкі часи має отримати підтримку в лоні Церкви. І цією підтримкою стають різноманітні засоби катехизації, серед яких заходи дозвілля є одним із спільнототворюючих факторів. Вони зміцнюють парафію, яка перетворюється на велику християнську родину і тим самим закладається потужний фундамент для створення здорової спільноти.

Проблематика даного дослідження полягає в актуалізації різноманітних форм сімейного дозвілля, за допомогою яких відбувається катехизація всіх членів сім'ї, а також зміцнення родинних зв'язків через спілкування, зростання довіри, покращення психологічного клімату в родині та спільний час, проведений разом. При цьому заходи сімейного дозвілля містять в собі катехитичну складову, яка дозволяє проголошувати Благу вість в різний спосіб, для різних вікових категорій, в легкій та доступній формі. Педагогіка дозвілля полягає в розвитку самодіяльності, творчості та ініціативності у вільний час, за власним бажанням та інтересом, а отже сприяє заохоченню та підвищенню вмотивованості в християнському дозвіллі. Основні катехизмові правди ефективно засвоюються в практичній невимушеній формі, а емоційна складова допомагає кращому запам'ятовуванню.

Мета роботи полягає в дослідженні можливостей, методів, засобів організації заходів сімейного дозвілля в парафіях УГКЦ в Київській Архиепархії з метою катехизації сім'ї, а також обґрунтувати важливість сімейних заходів на парафіях як один зі шляхів зміцнення родини та спільноти, відновлення християнських традицій, християнського виховання та підтримки в часі війни.

Завдання, які вирішує дане дослідження:

1. Розглянути питання катехизації сім'ї (християнські цінності та християнське виховання) та катехизації з сім'єю (напрямки катехизації сімей на парафіях УГКЦ).
2. Проаналізувати важливість супроводу катехизації сім'ї в парафіяльній спільноті.
3. Дослідити сучасний стан катехизації сімей на парафіях УГКЦ Київської Архиепархії.
4. Висвітлити проблеми та виклики, пов'язані з катехизацією сімей та сімейним дозвіллям.
5. Дослідити на основі дозвіллезнавчої, педагогічної, психологічної літератури поняття «заходи сімейного дозвілля», для кого, для чого і як вони організовуються.
6. Розглянути можливості і способи катехизації через організацію заходів сімейного дозвілля.
7. Запропонувати безпосередній перелік заходів сімейного дозвілля, які можливо проводити на парафіях УГКЦ Київської Архиепархії.
8. Показати важливість збагачення сімейного життя через організацію спільного християнського дозвілля на парафіях..

Методи, використані в даній роботі:

- аналіз, синтез, узагальнення дозвіллезнавчої, педагогічної, психологічної літератури про заходи сімейного дозвілля, та катехитичних документів.
- опис стану катехизації сім'ї та діяльності парафій УГКЦ Київської Архиепархії на основі статистичних даних та методом опитування.

- дедукція, індукція, роз'яснення перспектив розвитку проголошення кериґми – на основі документів Церкви, прикладів діяльності релігійних і соціальних осередків, результатів досліджень дозвіллезнавства, педагогіки, психології, соціології.

Актуальність даної теми полягає в сучасних реаліях при розгляді викликів, з якими зустрічається зараз кожна українська родина. Також будемо розглядати важливість організації заходів християнського сімейного дозвілля саме для загальної категорії сімей, а не окремих вікових категорій дітей та дорослих.

Хронологічні межі охоплюють 2022-2023 р., та включають в себе релігійний і суспільний контекст катехитичної діяльності парафій УГКЦ в Київській Архиепархії.

Основний фокус дослідження – можливості, методи, засоби організації заходів сімейного християнського дозвілля з метою катехизації сімей на парафіях УГКЦ Київської Архиепархії.

Сутність та напрямки катехизації будемо досліджувати на основі Катехизму Української Греко-Католицької Церкви та інших документів Церкви (Напрямні для катехизації, Катехитичний правильник УГКЦ, Душпастирський катехитичний поради́к).

Взаємний вплив сім'ї та спільноти розглянемо через призму вчення А. Шептицького, текстів Святого Письма, посібника «Покликані до спільноти» О. Сороки, посібника «Духовний путівник для молоді» Кушніра Л. та інших.

Основу дослідження методів та заходів сімейного дозвілля становитимуть наукові статті о. Б. Тимчишина, Бабенко Н.Б., матеріалів конференції «Катехитика і християнська педагогіка», а також навчального посібника «Соціальна робота у сфері дозвілля» автора Паскаль О.В.

РОЗДІЛ 1.

СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ КАТЕХИЗАЦІЇ СІМ'Ї НА ПАРАФІЯХ УГКЦ

1.1. Катехизація сім'ї

Катехизм Української Греко-Католицької Церкви закликає до життя з Богом кожного християнина:

Кожен християнин має благодать покликання, можливість прожити повноцінне та щасливе життя, яке здійснене лише в Богові. Це покликання звершується в духовному житті, яке є невід'ємною умовою зростання та розвитку особи. Як для тілесного розвитку потрібна фізична активність, а для інтелектуального – навчання і освіта, так для духовного – благодать Святих Таїнств, молитва та добрі діла¹.

Церква покликана виконати цю місію і реалізувати право кожного християнина на отримання Благої вісті у вигляді катехизації. Життя кожної особи не є сталим – змінюються вік, потреби, життєвий стан, і відповідно мають змінюватись шляхи катехизації. Сім'я як найменша християнська спільнота також є суб'єктом катехизації і має отримати належну увагу в проголошенні керигми.

1.1.1. Загальне поняття катехизації

Катехиза – це тлумачення християнського вчення, яке служить приготуванню оглашених до Хрещення, воцерковленню вірних та поглибленню їхньої віри (містагогія). Приклади апостольської катехизи знаходимо зокрема в Першому посланні апостола Павла до Коринтян, де апостол відповідає на питання віруючих та з'ясовує зв'язок між вірою і щоденним життям. Метою катехизи – основного діяння Церкви – є навчати й виховувати у вірі християнина та провадити його до сопричастя з Ісусом Христом та церковною спільнотою. Катехиза має систематичний характер і висвітлює християнське розуміння особистого та суспільного життя віруючих людей у світлі вчення Христа та Церкви².

¹ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, п.711.

² Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, п. 54.

Катехитичний правильник УГКЦ подає визначення катехизації як «впорядкований процес вивчення Христової науки, щоденне зближення з Його особою, завдяки чому віра стає зрілою і формується Христовий учень»³.

Отже катехизація – це постійний процес, діяльність, метою якої є невпинне проголошення звістки про Христову Пасху та провадження людини до переміни свого серця і всього життя через пізнання та поглиблення своєї віри. Катехизація виступає на служінні Божого слова, вона впроваджує людей в християнське життя, у звершенні таїнств, вона супроводжує, виховує і формує в вірі і довірі до Бога.

Катехизація може сприяти одночасно народженню живої віри а також глибшому її пізнанню, як першим етапом ознайомлення з правдами віри, так і розкриттю благодаті життя з Христом на більш глибинному рівні. Саме тому катехизація є позитивним постійним процесом, який ніколи не припиняється і щодня відкриває велич і достовірність християнської віри.

Керигма – «звіщання пасхальної події смерті та воскресіння Христа, виявлене у свідченні життя християнської спільноти»⁴ є невіддільною від катехизації, яка є заглибленням в керигму. Керигма є водночас і дією і змістом проголошення Благої вісті. А завданням церкви є провадження такої катехизації, щоб це не тільки відкривало правду про воскреслого Христа, а заохочувало до більшого і глибшого Його пізнання, щоб це не було сухим викладом фактів, або нав'язуванням доктрин, а відкривало свободу, позначеною радістю, заохоченням, цілісною гармонією. Радість Євангелія має обов'язково бути складовою катехизації.

Крім того, катехизація має виразно соціальний зміст і розширено впливає на весь життєвий простір. Вона не тільки проголошує євангельську звістку, але й показує, як ця блага вість якісно впливає на людське життя і його соціальний вимір, змінює свідомість, уявлення, переконання кожної людини, а відтак і все

³ Катехитична комісія УГКЦ. *Катехитичний правильник УГКЦ*. Львів 1999, п. 21.

⁴ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, п. 53.

суспільне життя і взаємини між людьми. Таким чином катехизація стосується всіх вимірів людського життя, впливає на всі його рівні і для кожного знаходить свої методи і підходи, об'єднані найважливішим моментом - кериґмою.

Катехизація допомагає кожній особі змінювати своє життя, не просто відкриваючи для себе правди віри, Божі заповіді та Тайнства, але й впроваджувати християнські цінності у всі сфери свого життя – не просто знати їх, а жити ними. Тому катехитична діяльність звернена не тільки до окремого індивіда, а й до всієї спільноти, щоб впроваджувати якісні зміни на всіх рівнях людського життя. Активність християн в суспільному житті сприяє місійності поширення Євангелія, а відтак християнство глибше проникає в суспільний і культурний контекст життя кожної людини і суспільства загалом.

Крім того, катехизація має відчутний спільнотний вимір, адже віру найкраще сповідувати, виражати, звершувати та жити нею саме в спільноті. Приналежність до церковної спільноти дарує християнину велике щастя, розділяючи радість пізнання Христової правди один з одним, дбаючи про свого ближнього, турбуючись про його потреби.

В українському перекладі нового документу Католицької Церкви «Напрявні для катехизації» зазначено, що стосовно виховання до спільнотного життя катехизація має завдання розвивати почуття приналежності до Церкви, дбати про духовне сопричастя всіх членів Церкви між собою, виховувати відчуття церковної співвідповідальності⁵.

Таким чином, катехизація – це постійний процес, метою якого є проголошення Благої вісті про Христову пасху та провадження людини до переміни свого серця і всього життя через пізнання та поглиблення своєї віри. Катехизація має спільнотний вимір та звернена не лише до кожної окремої особи, але й до спільноти в цілому, що дозволяє розділяти радість Євангелія в спільноті та дбати про ближнього.

⁵ Папська Рада сприяння новій євангелізації. *Напрявні для катехизації*. Львів 2022, п. 89.

1.1.2. Катехизація сім'ї як напрямок навчання віри

У всі часи, незалежно від зовнішніх обставин, сім'я, як домашня Церква, була, є і буде першим середовищем плекання і передавання віри. Тому і сьогодні скеруємо погляд і увагу на сім'ю, щоб допомогти їй, а передусім батькам, поглибити своє духовне життя, щоб вони були здатними передавати дар святої віри своїм дітям і внукам. У цьому важливому завданні батькам повинні допомагати хресні батьки, дідуся, бабусі, їхні родичі, друзі, школа, парафіяльна спільнота. Кажемо «допомагати», бо замінити сім'ю в цьому відповідальному завданні не може ніхто⁶.

Катехизм Української Греко-Католицької Церкви наголошує, що «першим середовищем передавання віри є сім'я»⁷. Батьки є першими катехитами для своїх дітей, тому що впроваджують основи християнської віри в сімейне життя своїм прикладом. Батьки створюють сприятливі умови та особливу атмосферу для того, щоб цей процес відбувався постійно і природно.

Катехизація сім'ї – це процес формування та збагачення християнської віри в контексті сімейного життя. На думку заступника голови Патріаршої катехитичної комісії Назара Дуди це той самий супровід кожної людини у вірі, який починається з дитинства, з народження і відбувається впродовж усього життя⁸. Ще змалечку дитина в своїй сім'ї починає отримувати основи віри, вчиться молитися разом з батьками, відвідує богослужіння в недільні та святкові дні, бачить спосіб життя своїх батьків та родинні цінності.

Для допомоги батькам у вихованні дітей у вірі при церкві створюються спеціальні катехитичні школи⁹, де знання з християнської віри лише поглиблюються. Катехитичні школи є середовищем дітей різного віку, своєрідною спільнотою ровесників, в якій діти почуваються зацікавлено,

⁶ Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви. *Послання Синоду єпископів УГКЦ 2018 року до духовенства, монашества і мирян «Боже слово і катехизація» // Катехитика і християнська педагогіка. Досвід і перспективи. Матеріали конференції / упор. Дуда Н. та ін. Львів 2020, с.11.*

⁷ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, п. 67.

⁸ Хворостовська О. *Віра вчить як стати щасливим у житті // Львівська Пошта*. 46 (17 листопада 2022). <https://www.lvivpost.net/suspilstvo/n/49009> (16 травня 2023).

⁹ Катехитична комісія Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ. *Душпастирський катехитичний поради́ник*. Львів-Брюховичі 2012, р. 1.1.

безпечно і природньо. Тоді катехизація відбувається максимально ефективно, а діти зростають у вірі разом із своїми ровесниками.

Водночас, катехитична школа не має зосереджуватись лише на дітях, вона має охоплювати абсолютно всі вікові групи, незалежно від стану і досвіду – групи молоді, дорослих, старших людей, а відтак охоплювати цілі сім'ї, які одночасно можуть знаходитись в різних групах, або послідовно переходять з одної групи до іншої. Крім того, важливими є катехитичні заходи, в яких можна брати участь цілими сім'ями.

Сім'я є місцем, де дитина отримує основні життєві навички і де формується її характер та світогляд. Ці знання не є лише теоретичними, а засвоюються на практиці через безпосередній досвід, участь в житті родини, наслідування живому прикладу батьків. Катехизм УГКЦ зазначає, що «християнські родинні звичаї прищеплюють дітям християнський погляд на народження і смерть людини, створення сім'ї та її сімейні взаємини, розвивають почуття приналежності до церковної спільноти та свого народу»¹⁰

Якщо сім'я є воцерковленою, бере активну участь в літургійному житті, практикує щоденну спільну молитву, читання Святого Письма, святкування релігійних свят, бере активну участь у житті парафіяльної спільноти - для дитини катехизація є природнім і невід'ємним процесом.

Катехизація сім'ї дає можливість дорослим зрозуміти, що виховання дітей у вірі – це не тільки їх обов'язок, але й привілей та благодать. Вона допомагає родині спільно вчитися Божому слову, молитися та відчувати присутність Бога в їхньому житті. «Батьки мають право і обов'язок виховувати своїх дітей похристиянськи, тож повинні шукати найкращих засобів для ефективного сповнення цього обов'язку»¹¹.

Катехизація має бути не тільки процесом навчання віри, а й живим середовищем, сприятливим для зростання дітей у вірі і чеснотах, де християнські

¹⁰ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, п. 67.

¹¹ Там само, п. 951.

цінності можна не тільки побачити, а й застосовувати в щоденному житті, жити ними. Батьки мають дбати про своє духовне життя та поглиблювати його, щоб показувати приклад своїм дітям та онукам. Для зростання у святості та поглиблення духовного життя в родині Українська Церква має організувати та забезпечити процес катехизації і душпастирства сімей¹².

Катехизація сім'ї є особливо важливою в сучасному світі, де сім'я зазнає впливу різноманітних викликів та проблем, які негативно впливають на її духовне життя та здатність виховати дітей у вірі. Тому підтримка Церкви та супровід від християнських спільнот надають потрібну підтримку та допомогу у формуванні глибокої віри та християнських цінностей.

Отже, катехизація безпосередньо сім'ї, яка полягає в максимально повній залученості одночасно всіх членів родини, є важливим напрямком навчання віри, бо таким чином вона дає повноцінне християнське виховання, природне впровадження у віру та позитивний супровід, а також формує високу життєву стійкість до викликів та негараздів.

1.2. Сім'я як мала Церква

«Оскільки сім'я – це перша людська спільнота, а християнське подружжя благословляє і зєднує Бог, то ця маленька спільнота стає Церквою»¹³.

Митрополит Андрей Шептицький вважав родину клітиною, «з яких складається цілий організм, що його називаємо народом»¹⁴.

Святі отці також вбачають в єдності й любові подружньої пари образ Церкви. Святий Йоан Золотоустий називає подружжя «малою Церквою», яка «вдень і вночі перебуває перед лицем Господа»¹⁵.

¹² Тимчишин Б. *Катехизація сім'ї // Катехитика і християнська педагогіка. Досвід та перспективи*. Матеріали конференції. Львів 2020, с. 184.

¹³ Комісія Української Греко-Католицької Церкви у справах родини. *Сім'я – домашня церква*. Львів 2018, с. 9.

¹⁴ Шептицький А. *До вас моє слово // 150 цитат митрополита. До 150-ліття від дня народження / ред.* Ільченко В. Київ 2015, с. 144.

¹⁵ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, п. 856.

В документі *Напрявні для катехизації* також зазначено, що «завдяки сім'ї Церква стає сім'єю сімей і збагачується життям таких домашніх Церков»¹⁶.

Сім'я - це святиня, велике добро і безпечне місце, де основною складовою подружнього життя є любов. Свій початок сім'я бере від початку сотворення світу і створення першої людини Богом, тому вона виникла значно раніше від народів чи держав. Сім'я недаремно вважається головною клітиною суспільства, бо формує його фундамент. Саме в ній дитина вчиться безкорисливій любові, турботи одне про одного на прикладі батьків, рідних та їхніх взаємин з навколишнім світом. У сім'ї задовільняються духовні потреби кожної особи. Подружжя, яке освячене та благословенне Богом, єднається в одне ціле, а відтак стає маленькою церквою, основою всіх спільнот. Любов є міцною основою та фундаментом для створення сім'ї, і саме любов'ю керується виконання всіх обов'язків – як подружніх, один до одного, так і дітей і батьків між собою¹⁷.

«Спадок Господній – діти; плід лона – нагорода. Як стріли у руці вояка, так діти віку молодого. Щасливий чоловік, що ними наповнив сагайдак свій! Не осоромляться, коли будуть позиватись при брамі з ворогами» (Пс 126:3-5).

У християнській традиції сім'я часто називається «малою церквою». Це тому що сім'я є справжньою моделлю церкви, виявом Господньої любові в подружжі, в міжособистісних взаєминах, в яких толеруються повага, підтримка, турбота та милосердя – найголовніші ознаки Христової спільноти, якою є церква.

У сім'ї діти навчаються християнським цінностям та вірі, а дорослі знаходять підтримку для свого особистого та духовного зростання. Сім'я стає «звісткою віри, будучи природним місцем, де вірою можна жити просто і спонтанно».¹⁸

Саме сім'я проповідує Євангеліє просто і безпосередньо – своїм прикладом, щоденною молитвою та працею, не тільки вивчаючи його основи, а

¹⁶ Папська Рада сприяння новій євангелізації. *Напрявні для катехизації*. Львів 2022, п. 226.

¹⁷ Собейко І. *Виховання любові в сім'ї, суспільстві і Церкві // Дзвін з Фатіми*. 5 (58) вересень-жовтень 2011. https://www.saintjosaphat.org/dzvin-z-fatimy/2011/5?tx_news_pi1%5Baction%5D=detail&tx_news_pi1%5Bcontroller%5D=News&tx_news_pi1%5Bnews%5D=878&cHash=043e84657d183a89c566e1fba54359d8 (20 травня 2023).

¹⁸ Папська Рада сприяння новій євангелізації. *Напрявні для катехизації*. Львів 2022, п. 227.

впроваджуючи його в своє життя. Сімейне життя стає справжнім свідченням Христової любові та Благої звістки¹⁹.

У біблійній традиції сім'я є свяцинею, яка потребує збереження та піклування. Біблія яскраво описує приклади сімей, які виявляли віру та послух Богу, але також і ті, які зазнали випробувань та помилок. В книзі Буття описаний приклад благочестивого подружжя Авраама та Сарри, які були вірними Богові (Бт 20,21). Натомість приклад царя Давида і Вірсавії є дуже непростим, сповненим тяжких випробувань (2 Сам 12-24). Кожна з цих сімей з них опинялась на своєму шляху до Бога та отримувала належний супровід для свого навернення, духовного зростання та зміцнення.

Подружнє і сімейне життя, яким живуть згідно з Божим задумом, вже як таке є Євангелієм, в якому можна відчитати даровану, терпеливу любов Бога до людства. Християнське подружжя в силу таїнства Подружжя бере участь в таїнстві єдності й плідної любові, яка існує між Христом і Церквою. Тому катехизація в сім'ї має завдання дати нагоду головним дійовим особам сімейного життя, насамперед подружжю і батькам, відкрити для себе дар, який Бог їм підносить через таїнство Подружжя²⁰.

Отже, сім'я як «мала церква» є важливою одиницею духовного життя в контексті формування християнських цінностей. Вона стає місцем, де кожна людина може знайти підтримку, отримати розраду, виявити свою любов, і це все буде елементами живої катехизації та свідчення віри.

1.2.1. Християнські цінності сім'ї

Християнські цінності є фундаментом віри християн та глибоко вплетені в культуру релігійного виховання в родинах. А християнське виховання є головним обов'язком батьків, бо вони є першими людьми, які знайомлять дитину зі світом – а отже і з Богом.²¹

¹⁹ Папська Рада сприяння новій євангелізації. *Напрявні для катехизації*. Львів 2022, п. 231.

²⁰ Там само, п. 228.

²¹ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, п. 951.

В III частині Катехизму УГКЦ зазначено, що батьки «у народженні та вихованні дітей чоловік і жінка є “співпрацівниками Божої любові”, що й визначає відповідальне батьківство подружжя»²².

Завдання батьків – формувати не тільки тіло, розум та волю, а й плекати душу людини. В цій ролі їх не може замінити ані Церква, ані школа, ані держава. Важливе значення в сім’ї має християнське виховання.²³

У Святому Письмі сказано: «Любитимеш Господа бога твого, всім серцем твоїм і всією душею твоєю, і всією силою твоєю. Оці слова, що їх заповідаю я заповідаю тобі сьогодні, мусять бути в твоєму серці. Ти накажеш про них твоїм синам і говоритимеш про них» (Втор 6: 5-7). Отже, батьки повинні навчати дітей прикладом власного життя, силою своєї віри і своїм живим словом.

Формування моральної стійкості дитини є одним з обов'язків християнського виховання, щоб вона могла морально протистояти викликам та перешкодам в своєму житті. Завдання батьків полягає в тому, щоб оберігати своїх дітей від негативного впливу оточення, ровесників, вулиці. Основою, на яку мають спиратися батьки – це ознайомлення з 10 Божими заповідями, змістом та сутністю Святого Письма, настановами Катехизму, переданнями церкви. Та найголовніше – власним прикладом життя за християнськими принципами та засадами.

В підручнику з християнської етики зазначається, що християнські цінності – це «абсолютно вічні вартості, які дані Богом раз і назавжди і є незмінними. До таких цінностей належать: доброта, любов, правда, справедливість, гідність, свобода, чесність тощо»²⁴.

У своїй статті Семенюк В.В. дослідив, що християнський підхід до моральних цінностей є традиційним для України та ґрунтується на українській ментальності, традиціях та культурній спадщині²⁵. На його думку зміст

²² Там само, п. 872.

²³ Там само, п. 952.

²⁴ Бендик М., Гнатів І. *Християнська етика*. Методичний посібник для 1-11 кл. Львів 1997, с. 114.

²⁵ Семенюк В.В. *Морально-етична основа християнських духовних цінностей // Науково-інформаційний вісник «Право», 7/2013 (PDF)*. <https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/7-11-13.pdf> (22 травня 2023).

християнських цінностей подається в Святому Письмі в трьох важливих контекстах: загальні християнські чесноти (справедливість, поміркованість, чесність, правдивість, розсудливість), плоди і дари Святого Духа (згідно Катехизму УГКЦ це мудрість, розум, кріпость, рада, знання, побожність, любов, мир, довготерпіння, лагідність, доброта, вірність, тихість²⁶) та десять заповідей Божих, які стосуються шанування Бога та регулюють стосунки між людьми (Вих 20:2-17).

В Нагірній проповіді (Мт 5:3-12) Ісус Христос проголосив заповіді блаженства, які також проголошують важливі християнські цінності – милосердя, миролубність, доброту та смирення. А основа християнської моральності полягає в двох найголовніших заповідях Нового Завіту, яких вчить Ісус Христос: «Люби Господа, Бога твого, всім твоїм серцем, усією твоєю душею і всією думкою твоєю: це найбільша і найперша заповідь. А друга подібна до неї: Люби ближнього твого, як себе самого» (Мт 22:37-39).

Саме ці дві головні заповіді і є фундаментальною основою християнських цінностей.

Аналізуючи вищезазначені джерела, можна сформувати такі головні християнські цінності, за якими відбувається виховання в сім'ї:

1. Любов до Бога. Християнська родина має виявляти любов до Бога в щоденних вчинках та спілкуванні між собою, практикувати спільну молитву та вивчення Святого Письма²⁷.
2. Любов до ближнього – виховання своїх дітей в душі поваги, турботи та любові до інших людей, важливості сімейних зв'язків, нерозривності подружжя, дружби та формування духу спільноти (Мт 22:37-39).
3. Милосердя. Батьки мають навчити своїх дітей милосердя та співчуття до нужденних та потребуючих, та відповідальності за тих, кому вони можуть допомогти (Мт 5:7).

²⁶ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, п.719, 721.

²⁷ Там само, п. 661.

4. Повага до дару життя – на основі Божих заповідей, повага до свого життя, природи та життя кожної особи²⁸.
5. Жертовність – готовність відмовитись від своїх бажань на користь іншого²⁹.
6. Повага та любов до традицій – християнських та сімейних, народних звичаїв та обрядів, які виповнюють християнську віру та плекають любов до свого народу, формують почуття приналежності³⁰.
7. Патріотизм та любов до Батьківщини³¹.
8. Всі дари та плоди Святого Духа, які є основою загальнолюдських моральних принципів. Дарами Святого Духа є мудрість, розум, рада, сила, знання, побожність і страх Божий. Плоди Святого Духа: любов, радість, мир, довготерпіння, доброта, милосердя, віра, лагідність, стриманість³².

Християнські цінності впроваджуються в родині шляхами спільної молитви, біблійним читанням, прикладом життя, участю в літургійному житті та справах християнської спільноти, спільними справами милосердя, спілкування з іншими християнськими родинами та ділення досвідом.³³

Отже, християнські цінності є фундаментом християнського виховання і ґрунтуються на сутності Святого Письма, зокрема Божих заповідях, вченні Церкви, творах святих отців. До таких цінностей належать любов, повага, милосердя, чесність, гідність, віра, мир, радість, стриманість та інші. Християнські цінності впроваджуються в сімейне життя та найкраще засвоюються дітьми на основі прикладу життя батьків.

²⁸ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, п. 847.

²⁹ Там само, п.656.

³⁰ Собейко І. *Виховання любові в сім'ї, суспільстві і Церкві // Дзвін з Фатіми*. 5 (58) вересень-жовтень 2011. https://www.saintjosaphat.org/dzvin-z-fatimy/2011/5?tx_news_pi1%5Baction%5D=detail&tx_news_pi1%5Bcontroller%5D=News&tx_news_pi1%5Bnews%5D=878&cHash=043e84657d183a89c566e1fba54359d8 (20 травня 2023).

³¹ Шептицький А. *До вас моє слово // 150 цитат митрополита. До 150-ліття від дня народження / ред.* Ільченко В. Київ 2015, с. 78.

³² Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, п. 719, 721.

³³ Собейко І. *Виховання любові в сім'ї, суспільстві і Церкві // Дзвін з Фатіми*. 5 (58) вересень-жовтень 2011. https://www.saintjosaphat.org/dzvin-z-fatimy/2011/5?tx_news_pi1%5Baction%5D=detail&tx_news_pi1%5Bcontroller%5D=News&tx_news_pi1%5Bnews%5D=878&cHash=043e84657d183a89c566e1fba54359d8 (20 травня 2023).

1.2.2. Укріплення інституту сім'ї через відновлення християнських традицій

Сім'я є головним носієм національних традицій, котрі протягом століть допомагали формувати широкий духовний світ, високі моральні чесноти, виховувати працелюбність, повагу до старших, любов до рідного краю. Через сім'ю традиції успадковуються поколіннями. У сім'ї засвоюється близько 60% усього обсягу етнокультурної інформації, яка потім становить основу для національної самоідентифікації особистості³⁴.

Християнські традиції в українських сім'ях виражаються як повторювані обряди та звичаї, які передаються з покоління в покоління та засновані на сімейних молитовних традиціях та святкуванні великих християнських свят. Молитовні традиції включають в себе щоденну молитву, спільне читання Святого Письма та духовної літератури, благословення перед їжею та подяка після трапези. До найбільших святкувань та родинних християнських обрядів належать Свят-вечір, Щедрий вечір та пасхальний сніданок³⁵.

Спільне сімейне святкування родинних урочистостей і християнських свят (наприклад, Різдва Христового, Великодня, підготовка до Першої сповіді та святкування Урочистого Першого Причастя) має великий вплив на формування емоційно-психологічного клімату сім'ї. Спілкування за столом, відвідування родичів, підготовка до свят, спільна молитва в Церкві та вдома, пісні, ігри та забави створюють колоритну та затишну атмосферу, формують культурну спадщину як кожної родини зокрема, так і українського народу в цілому.

Свято є однією з форм сімейного дозвілля, воно з прадавніх часів супроводжувало важливі події в житті людини. При цьому свята тісно пов'язані з релігією та духовним життям кожного народу, історією та народною творчістю.

За своєю структурою свята та обряди, що їх супроводжують, – це не просто форма дозвілля. В них містяться основні етнопсихічні, психологічні та етнічні особливості народу. Засвоюючи їх з раннього віку, людина формує свій світогляд. Ігри та забави, які супроводжують святкові гуляння, є важливим етапом виховання, у

³⁴ Бабенко Н.Б. *Соціально-культурний потенціал сімейного дозвілля* // https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2005/10/102-111__по-5-6__vol-10__2005__UKR.pdf (2 червня 2023).

³⁵ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, п. 661, 662.

процесі якого формуються такі одвічні загальнолюдські цінності як доброта, любов, гідність, чесність, справедливість, мудрість, мужність тощо³⁶.

Сімейні виховні традиції та звичаї творились під впливом господарської та побутової культури народу (наприклад жнива, збір врожаю та інші сільськогосподарські роботи), морально-етичних норм, духовної культури, фольклору та народної творчості. В родинних святах відображається педагогічний досвід виховання дітей та передавання культурних та моральних засад.

Важливий внесок в обґрунтування важливості християнських традицій та звичаїв зробив митрополит І. Огієнко, який написав багато виховних положень щодо вияву християнських чеснот в житті кожної людини. На думку Огієнка важливим фундаментом для виховання стають глибоке вивчення і знання власної мови, розуміння історії свого народу, збереження традицій, обрядів та звичаїв, дотримання духовно-моральних законів. До важливих для християнського виховання настанов І. Огієнка належать наступні³⁷:

1. Берегти свої обряди та звичаї.
2. Не змінювати своє ім'я на чуже.
3. Берегти віру та церкву.
4. Шанувати українську історію.
5. Плекати українські пісні.
6. Дбати про національний одяг.
7. Прикрашати оселю в українському стилі.
8. Берегти рідну мову.

³⁶ Поправко О.В. *Свято як форма організації сімейного дозвілля в сучасних соціокультурних умовах (PDF)* // <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/3732/1/%D0%A1%D0%B2%D1%8F%D1%82%D0%BE%20%D1%8F%D0%BA%20%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D1%81%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%B9%D0%BD%0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B4%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D1%96%D0%BB%D0%BB%D1%8F%20%D0%B2%20%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85.pdf> (6 червня 2023).

³⁷ Мирончук Н.М. *Гуманістичні погляди Івана Огієнка щодо виховання особистості дитини // Іван Огієнко у діалозі культур і духовності (Огієнківські читання у Чудодієво)*. Зб. наук. праць / ред. П.Ю. Саух. Житомир 2010, с. 276.

Якщо розглядати святкування християнських свят як форму сімейного дозвілля, то воно виконує ряд функцій дозвілля: виховну, пізнавальну, рекреаційну, ціннісно-орієнтаційну, комунікативну, релігійну, соціальну та творчу³⁸. Кожна з цих функцій позитивно впливає на функціонування родини як маленької спільноти, на укріплення здорового психологічного клімату та покращення комунікації між усіма членами сім'ї.

Комунікація під час святкувань набуває урочистого та небуденного характеру, до приготування до свят залучаються всі члени родини – від найменшого до найстаршого, а отже передається досвід та знання поколінь. Завдяки цьому формується повага до старших, до сімейних цінностей та реліквій. Завдяки цьому також виконується виховна та ціннісно-орієнтаційна функція сімейного дозвілля.

Виражений соціальний зміст святкувань полягає в тому, що діти змалечку привчаються до перебування в спільноті, на прикладі батьків бачать взаємодію з іншими людьми, правила поведінки в соціумі. Крім того, в дитини формується почуття приналежності – спершу до власної родини, а згодом до спільноти, Церкви, народу.

Релігійне значення християнських свят закладено в самій основі змісту цих подій. Через родинний Свят-вечір, колядки та щедрівки, прикрашання оселі та родинну молитву сім'я глибше переживає свято народження Ісуса Христа, а приготування до Великодня усією родиною допомагає з радістю зустріти свято Воскресіння Христового.

Творча та рекреаційна функції реалізуються в спільному сімейному відпочинку, зміні буденного укладу життя на святковій традиції, в прикрашанні оселі, готуванні святкових страв, забавах. Така взаємодія дозволяє проявити почуття та емоції, сприяє зближенню подружжя та батьків і дітей між собою, сприяє зміцненню зв'язків різних поколінь.

³⁸ Паскаль О.В. *Соціальна робота у сфері дозвілля*. Навчальний посібник. Одеса 2007, с. 12.

Можна зробити висновок, що християнські традиції в сімейному дозвіллі закладають міцний фундамент для здорового та наповненого життя сім'ї. Батьки, які вміють з користю проводити своє дозвілля та виповнюють його духовним змістом подають приклад для наслідування своїм дітям, які повторюють це в майбутньому житті. Доброзичлива атмосфера в сім'ї впливає на якісне спілкування, а це, в свою чергу, передається до зовнішнього середовища. Таким чином формується здорове суспільство, нація та народ. Християнські цінності лише підсилюють та міцно тримають ці закладені з дитинства основи³⁹.

1.2.3. Підтримка сім'ї в часі війни через катехизацію

Блаженніший Святослав в одному зі своїх інтерв'ю після повномасштабного вторгнення зазначив: «Пасха буде навіть під час війни. Воскреслий Христос прийде до нас для того, щоб відвалити камінь нашого смутку. Він прийде, щоб відкрити зачинені нашими слізьми двері, а відтак відкрити для людини надію, яка випливає з Воскресіння»⁴⁰.

Війна стала великим горем, яке спіткало українців за останні декілька десятиліть. І саме українська сім'я найбільше зазнала руйнівного впливу від війни. Розділені сім'ї, втрата близьких на фронті або серед цивільних, загублені діти, вимушено переміщені особи, жахи окупації, щоденні тривоги, безліч психологічних травм – це лише поверхневий список того, з чим довелось зустрітись українським родинам.⁴¹

³⁹ Поправко О.В. *Свято як форма організації сімейного дозвілля в сучасних соціокультурних умовах (PDF)* // <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/3732/1/%D0%A1%D0%B2%D1%8F%D1%82%D0%BE%20%D1%8F%D0%BA%20%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D1%81%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%B9%D0%BD%0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B4%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D1%96%D0%BB%D0%BB%D1%8F%20%D0%B2%20%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85.pdf> (6 червня 2023).

⁴⁰ Департамент інформації УГКЦ. «*Навіть під час війни воскреслий Христос прийде, щоб відвалити камінь нашого смутку*» - глава УГКЦ // Сайт Патріаршої катехитичної комісії 20.04.2022 р. <https://ct.ugcc.ua/top/40084> (12 червня 2023).

⁴¹ Щур М. *Українці під час війни і кризи шукають опори в родині* // Сайт Радіо Свобода 19 лютого 2016. <https://www.radiosvoboda.org/a/27562451.html> (20 червня 2023).

У важкі часи людина потребує сенсу, змісту та духовної опори. Саме біда багатьох людей змусила шукати Бога вперше. Є чимало прикладів, коли цілі родини зі східних регіонів України, як вимушено переселені особи, звертались до церкви за гуманітарною, матеріальною допомогою, але лишались при церкві, бо їх також турбували питання духовного виміру. А християнські сім'ї зразу йшли до церкви – бо знали, що це є місце їхньої сили, підтримки та опори⁴². Таким чином, катехизація під час війни можна сказати набула основних двох напрямків – перша звістка для невоцерковлених людей та надання їм певної духовно-психологічної допомоги, а також укріплення в вірі та формування стійкості у практикуючих вірян.

Найбільш вразливою категорією обох напрямків є діти. Негативний вплив на дитячу психіку спричиняють звуки вибухів, сирен, необхідність евакуації, розділення сімей, зміна звичних умов життя та відсутність стабільності і почуття безпеки⁴³. Тому вони мають відчуті найбільшу, усебічну підтримку – як з боку Церкви, так і з боку сім'ї, тому катехизація власне сім'ї під час війни має всеохоплюючий і навіть терапевтичний характер.⁴⁴ Догмат про світле Воскресіння Христа має стати міцною основою, яка дарує надію і світло в такі темні часи. Крім того, задля збереження психологічного здоров'я дітей та їх батьків важливо фокусуватись на простих щоденних речах, дозволяти собі радість, відволікатись від постійних тривог та сумних новин. В цьому допоміжними стають заходи християнського дозвілля, дитячі табори, спільні святкування – з оглядом на сьогоднішній день та заходи безпеки. Продовження катехизацій в катехитичних школах, так само як відвідування літургій і щоденна молитовна практика, читання Святого Письма дарують відчуття стабільності, а отже відновлюють почуття безпеки.

⁴² Толстой А. *Єпископ Василь (Тучапєць): «Ця війна змінює ставлення людей до конфесій і Церкви»* // *Духовна велич Львова*. 5 липня 2023. <https://velychlviv.com/yepyskop-vasyl-tuchapets-tsyja-vijna-zminyuue-stavlennya-lyudej-do-konfesij-i-tserkvy/> (18 жовтня 2023).

⁴³ Барсукова О. *Страх звуків, апатія, агресія: які наслідки війни помітні у дітей? Опитування* // *Українська правда*. 27 лютого 2023 р. <https://life.prawda.com.ua/society/2023/02/27/253094/> (15 червня 2023 р.).

⁴⁴ Павлишин Н. *Декада місіїності-2023: день восьмий – «Християнська сім'я - домашня церква»* (Єв. Від Йоана 17, 18-24) // *Дивенсвіт*, 02.06.2023 <https://dyvensvit.org/church/1039499/> (15 червня 2023).

Катехизація батьків має бути зосереджена на тому, щоб відшукати в Христі того, на кого можна покластись, віддати всі свої печалі, страхи й тривоги. Дорослі більше усвідомлюють негативні явища війни, переживають розлуку із своїми близькими, мають подбати про своїх дітей, налаштувати побут, якщо змінили місце проживання, а часто навіть просто почати життя спочатку. А діти орієнтуються на дорослих поруч – менше розуміють і можуть пояснити, але більше переживають, тому потребують максимальної опіки та захисту.⁴⁵ Місія церкви – надати цю підтримку і дітям, і батькам, нагадати, що є Той, хто утішить у всіх незгодах – «Прийдіть до мене всі втомлені й обтяжені, і я облегу вас. Візьміть ярмо моє на себе й навчіться від мене, бо я лагідний і сумирний серцем, тож знайдете полегшу душам вашим» (Мт 11-29).

Таким чином катехизація сімей під час війни вирішує складні питання духовної підтримки, вчить молитви та правд віри, допомагає віднайти внутрішній мир та спокій, обрати надію замість відчаю, вчить милосердя, тим самим примножуючи добрі справи і допомагаючи тим, хто опинився в складній ситуації.

1.3. Катехизація сім'ї та з сім'єю

Церква звіщає Євангеліє сім'ї. Християнська спільнота – це є сім'я сімей і сама є сім'єю Божою. Спільнота і сім'я одна для одної є постійною і взаємною опорою: спільнота черпає від сім'ї розуміння безпосередньої віри, що природно пов'язана з життєвими подіями, а сім'я в свою чергу отримує від спільноти виразну здатність переосмислити у вірі власне існування. Усвідомлюючи цей глибинний зв'язок, Церква за допомогою засобів євангелізації звіщає сім'ям Євангеліє, даруючи відчуття що воно є «радістю, яка наповнює серця і все життя, бо Христос визволяє нас від гріха, смутку, внутрішньої пустки, самотності»⁴⁶.

При цьому «катехизація з сім'ями несе конкретну звістку, а не теоретичну, відірвану від проблем людей»⁴⁷. Завдяки євангелізації та катехизації, які

⁴⁵ Барсукова О. *Стах звуків, апатія, агресія: які наслідки війни помітні у дітей? Опитуванн // Українська правда*. 27 лютого 2023 р. <https://life.prawda.com.ua/society/2023/02/27/253094/> (15 червня 2023).

⁴⁶ Папська Рада сприяння новій євангелізації. *Напрявні для катехизації*. Львів 2022, п. 229.

⁴⁷ Папська Рада сприяння новій євангелізації. *Напрявні для катехизації*. Львів 2022, п. 230.

відбуваються в спільноті та допомагають кожному члену сім'ї досягнути сопричастя з Ісусом Христом відбувається розвиток сімейної духовності. Таким чином кожна родина не лише є об'єктом катехизації, а й стає її суб'єктом, активним учасником, який проповідує Євангеліє своїм способом життя.

1.3.1. Супровід сім'ї в парафіяльній спільноті

«Віру сповідують, літургійно звершують, виражають і нею живуть насамперед у спільноті: “Спільнотний вимір є не лише «обрамленням» чи «контуром» , але невідомою частиною християнського життя, свідчення і євангелізації”»⁴⁸.

Супровід сім'ї в парафіяльній спільноті є важливим аспектом формування християнської родини та допомоги їй у духовному зростанні.

Сім'я – це маленька спільнота, а церква – це євхаристійна спільнота, яка включає в себе сім'ї, то ж можна сказати що Церква об'єднує всі родини між собою.⁴⁹

Завдяки сім'ї Церква стає сім'єю сімей і збагачується життям таких домашніх церков. Тому «з сердечною радістю і глибокою втіхою Церква дивиться на родини, які залишаються вірними навчання Євангелія, дякуючи їм за їхнє свідчення та заохочуючи свідчити й надалі. Бо саме завдяки їм краса нерозривного і назавжди вірного подружжя стає достовірною»⁵⁰.

Оскільки катехизація допомагає глибше і повніше переживати літургійні богослужіння, а літургія в перекладі означає «спільна справа», то очевидно, що лише в спільноті вповні переживається зустріч з Христом і ділення з іншими цією радістю, виповнюється урочистий характер богослужінь, відчуття єдності та приналежності до Христового тіла.⁵¹

Жива парафія є осередком християнських сімей, які діляться між собою досвідом, а отже можуть простягнути руку допомоги один одному, знаючи і розуміючи всі проблеми та виклики, які постають перед ними.⁵²

⁴⁸ Там само, п. 88.

⁴⁹ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, п.856.

⁵⁰ Папська Рада сприяння новій євангелізації. *Напрямі для катехизації*. Львів 2022, п. 226.

⁵¹ Там само, п. 88

⁵² Сорока О. *Покликані до спільноти*. Посібник зі створення і проведу мирянських спільнот. Львів 2018, с. 25.

Згідно спостережень за діяльністю парафій УГКЦ Київської Архиепархії⁵³ та аналізу інформації на сайті архиепархії⁵⁴ супровід родини в парафіяльній спільноті може набувати різних форм, таких як:

- спільні богослужіння та молитва, молитовні групи різного спрямування за різні потреби (наприклад «Матері в молитві», батьків за дітей та інші);
- спільне читання Святого Письма;
- катехизація та формування віри (парафіяльна спільнота може проводити катехитичні заняття для дітей та дорослих, ділення досвідом);
- організація сімейного дозвілля, яке згуртовує спільноту (сімейні та парафіяльні зустрічі, спільне святкування, спілкування та обмін досвідом);
- соціальна допомога (практична допомога потребуючим, неповним сім'ям, дітям-сиротам та самотнім людям силами парафіян спільними зусиллями з церквою та парохом).

1.3.2. Важливість одночасної катехизації всіх членів родини

Катехизація створює умови для початкового навернення, а також надає духовний супровід людині протягом всього її життя, але при цьому важливу роль у формуванні та пізнанні віри відіграє сама особа – з її рівнем розвитку, усвідомленості та відповідального ставлення. Тому катехизація передусім зосереджена на віковій категорії дорослих, свідомих людей, а інші групи катехизації доповнюють цю основну групу⁵⁵. Тому що процес пізнання віри має свою послідовність і ієрархію, так само як в сім'ї. Адже є сенс готувати дитину до Першої Сповіді, якщо вона взагалі невоцерковлена, бо це закладе зерно віри в її серце, але воно може не прорости, або зів'янути, якщо в родині не практикують християнство. Натомість, якщо одночасно відбувається катехизація

⁵³ Інтерактивна карта Української Греко-Католицької Церкви <https://map.ugcc.ua/> (19 жовтня 2023).

⁵⁴ Сайт Київської Архиепархії Української Греко-Католицької Церкви <https://ugcc.church/> (24 жовтня 2023).

⁵⁵ Папська Рада сприяння новій євангелізації. *Напрямні для катехизації*. Львів 2022, п. 422.

і дітей, і батьків, і проводяться спільні заходи, які сприяють об'єднанню спільноти і укріпленню сімей – відбувається взаємний процес збагачення і формування стійкості, у вірі і у взаєминах.⁵⁶

Крім того, важливо збереження і функціонування певної єрархічної структури, приклад якої нам подає сама Церква. Церква навчає батьків, які в свою чергу навчають своїх дітей, але і одночасно відбувається підтримка родини на всіх рівнях, щоб ніхто не відчув себе полишеним і відкинутим.⁵⁷

Одночасна катехизація всіх членів сім'ї є дуже важливою, оскільки це допомагає забезпечити єдність віри та підтримати духовні зв'язки в родині. Коли всі члени родини вивчають віру разом, вони діляться своїми думками, переживаннями, що сприяє формуванню довіри та єдності в сім'ї, встановлюється певна об'єднуюча мета для всіх – осягнути правди віри і допомагати в цьому один одному. Спілкування, свідчення, запитання та ділення досвідом сприяють покращенню психологічного клімату в сім'ї та вдосконалюють навички діалогу. Спільні святкування, відтворення та збереження християнських традицій міцно вкорінюються в канву повсякденного життя родини і стають сімейними цінностями, які укріплюють сім'ю.

Таким чином можемо зробити висновок, що катехитична школа, яка провадить катехизацію не лише для дітей, а зосереджена на цілісній підтримці всієї родини стає живим осередком віри і духовного зростання спільноти.

1.3.3. Основні напрямки та методика катехизації сім'ї

Напрямки катехизації сімей мають бути спрямовані до всіх учасників катехитичного процесу, щоб максимально врахувати особливості кожної сім'ї та індивідуальних ситуацій. Водночас формація членів родин в зростанні віри має

⁵⁶ Тимчишин Б. *Катехизація сім'ї // Катехитика і християнська педагогіка. Досвід та перспективи*. Матеріали конференції. Львів 2020, с. 192.

⁵⁷ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, п.951.

багато загальних рис. В пасторальних вказівках посібника «Напрявні для катехизації» зазначаються наступні напрямки катехизації сімей⁵⁸:

1. Катехизація молоді і дорослих які готуються до подружжя
2. Катехизація молодих подружніх пар
3. Катехизація батьків, які просять дітей до Хрещення
4. Катехизація батьків, які проходять шлях християнського втаємничення
5. Катехизація різних поколінь – дітей, підлітків, молоді, батьків та старших людей
6. Катехизація подружніх пар і в групах сімей.

Також особливих форм може набувати катехитичний супровід сімей з особливими потребами або з травматичним досвідом (в часі війни це можуть бути особи з посттравматичним стресовим розладом⁵⁹, вимушено переміщені особи, сім'ї, які втратили члена родини на війні, пережили смерть дитини, несуть страждання тяжкої хвороби, неповні та дисфункційні сім'ї⁶⁰).

Катехитичний процес для вищезазначених учасників завжди спрямований на пошуки шляхів, якими члени сім'ї покликані до осягнення святості, духовного зростання, плекання любові та взаємопідтримки, соціальної взаємодії, служіння та допомоги потребуючим, підвищення якості комунікації між собою та світом, покращення якості стосунків та подолання криз.

Місія катехизації – супровід сім'ї до Бога через щоденне життя та створення атмосфери віри й любові для особистої та родинної зустрічі з Христом. Для виконання цієї місії використовуються різні методи, залежно від поставлених задач⁶¹:

- Катехитичні проповіді, провідною темою яких є подружні стосунки, блага та обов'язки, комунікацію та сучасні виклики подружжя;

⁵⁸ Папська Рада сприяння новій євангелізації. *Напрявні для катехизації*. Львів 2022, п. 232.

⁵⁹ *Що треба знати про посттравматичний стресовий розлад* // Сайт Міністерства охорони здоров'я .22 серпня 2019. <https://moz.gov.ua/article/health/scho-treba-znati-pro-posttravmatichnij-stresovij-rozlad> (7 вересня 2023).

⁶⁰ Тимчишин Б. *Катехизація сім'ї // Катехитика і християнська педагогіка. Досвід та перспективи*. Матеріали конференції. Львів 2020, с. 185.

⁶¹ Тимчишин Б. *Катехизація сім'ї // Катехитика і християнська педагогіка. Досвід та перспективи*. Матеріали конференції. Львів 2020, с. 193.

- Катехитичні семінари та тренінги для пар, які готуються до батьківства;
- Сімейна катехизація через заходи дозвілля у формі активних занять для батьків з дітьми;
- Батьківські клуби (катехитичні зустрічі у невимушеній атмосфері);
- Сімейні реколекції та дні духовної віднови;
- Катехизація через зустрічі сімейних спільнот;
- Зустрічі християнської зрілості для батьків-катехитів своїх дітей;
- Паралельна катехизація батьків під час дитячої катехизації;
- Обговорення книг і фільмів (сімейний кінозал, сімейна книгарня-кав'ярня);
- Медіакатехизація (із залученням соцмереж та поширення катехитичних матеріалів за допомогою інтернету).

Отже, методи та напрямки катехизації сім'ї спрямовані на залучення кожного учаснику катехитичного процесу з врахуванням потреб сімей та певних індивідуальних ситуацій для особистої та родинної зустрічі з Христом.

РОЗДІЛ 2.

СІМ'Я ЯК ФУНДАМЕНТ СТВОРЕННЯ ПАРАФІЯЛЬНОЇ СПІЛЬНОТИ

2.1. Родина і спільнота

Першою людською спільнотою є сім'я, бо «недобре чоловікові бути самому» (Бут 2, 18). Бог благословив і з'єднав подружжя, таким чином створивши прообраз Церкви.

«У єдності й любові першої подружньої пари Святі Отці вбачають образ Церкви. Подружній союз чоловіка й жінки є церковним за своєю природою, як і природа Церкви відображується в єдності подружньої пари»⁶².

Спорідненість та єдність походження спільноти та сім'ї можемо прослідкувати, звернувшись до Святого Письма.

Благословивши подружню любов, Бог з'єднав чоловіка і жінку в одне ціле, яке людина не має права роз'єднати. «Що отже Бог получив, людина хай не розлучає» (Мт 19:6).

Так само і християнська спільнота утворює одне Тіло Христове зі своїх вірних, які одягнулись в Христа та стали спільнотою Його учнів. Кожен учасник спільноти має свій вік, стать, покликання і таланти, всі є різними, та при цьому всі разом прагнуть освячення свого життя через уподібнення до Христа та творячи єдине тіло – Христову Церкву. «Отак і ми численні – одне в Христі тіло, кожен – один одному член» (Рим 12:5).

Розглянемо визначення поняття «спільнота» через призму християнського світогляду.

Спільнота – це група людей, об'єднаних певними спільними переконаннями, ідеями, цінностями, прагненнями. Корінь слова допомагає краще зрозуміти суть: «спільно», «спільний», тобто разом, гуртом, укупі, воедино. Отже, тут наголошено на згуртуванні людей довкола певних об'єднувальних чинників. У християнській спільноті люди гуртуються найперше навколо особи Ісуса Христа, а далі – за цінностями, ідеями, потребами, покликанням⁶³.

⁶² Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, п.856.

⁶³ Сорока О. *Покликані до спільноти*. Посібник зі створення і проведу мирянських спільнот. Львів 2018, с. 25.

В 2 частині Катехизму УГКЦ «Молитва Церкви» згадується молитва церковної спільноти, родинна та особиста молитва – і всі вони пов'язані між собою. Спільнотна молитва включає в себе як родинні, так і особисті молитви, натомість кожна «особиста, чи приватна, молитва завжди має церковний вимір»⁶⁴ і вчить християн молитись не лише за себе, але й за потреби інших.

«Домашня церква» є малою спільнотою, з'єднаною кровними та духовними узами. Вона входить у велику Божу родину – Вселенську Церкву, яка об'єднує в одну християнську сім'ю всіх тих, що від Бога народилися і тому є братами і сестрами. Сім'я як мала церква є першою клітиною християнської спільноти»⁶⁵.

Зі Святого Письма можемо побачити, що первісні спільноти християн також жили за принципами великої християнської родини. «Громада вірних мала одне серце й одну душу, і ні один не називав своїм щось з того, що кому належало, але все в них було спільне» (Ді 4:32).

2.1.1. Значення спільноти для сім'ї

Християнська спільнота – це усвідомлення власної ідентичності: любленості, синівства, царювання над творінням, це усвідомлення трагедії гріхопадіння прародичів, де «гріх зруйнував у людині богоподібність» і бажання навернутися. Але це також велика радість відкуплення, бо у Христі ми вже більше не «раби лукавого», а сини світла⁶⁶.

Спільнота є корисною для кожної окремої особи та всіх родин. Людина у спільноті має можливість наблизитись до Бога через служіння іншим людям та ділення один з одним. Навіть катехизація є найбільш ефективною саме в спільнотах, а не поодинці, бо під час обговорення важливих катехитичних тем відбувається обмін досвідом, передавання живої віри та свідчення. Крім того, сім'ї покликані свідчити Христа також в повсякденному житті, бути відкритими

⁶⁴ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, п.669.

⁶⁵ Там само, п. 656.

⁶⁶ Сорока О. *Покликані до спільноти*. Посібник зі створення і провду мирянських спільнот. Львів 2018, с. 15.

на благодійність та допомогу оточуючим і провадити такий спосіб разом в спільноті значно легше.

У спільноті людина має такі переваги⁶⁷:

1. Без спільноти неможливо проявити діла любові, бо вона дарує більше можливостей для їх проявлення.
2. Можливість духовного зростання – включає в себе супровід духівників та ділення дарами і талантами один з одним.
3. Можливість спільно зробити те, що одному не під силу – завдяки розподілу обов'язків та гуртуванню зусиль. Яскравим прикладом слугує будівництво або ремонт храму, оздоблення території, благодійні акції.
4. Спільна молитва має більшу силу. «Бо де двоє або троє зібрані в Моє ім'я, там я серед них» (Мт 18:20).
5. Людина у спільноті набирається наснаги боротися з пристрастями у світі завдяки прикладу інших, зростанню мотивації та ентузіазму.

Значення спільноти для окремо взятої родини важко переоцінити, вона виражається у взаємопідтримці, формуванні кола однодумців і творенні дружніх зв'язків. Якщо спільноту творять молоді сім'ї з дітьми, то і в батьків і в дітей з'являються спільні теми та інтереси, між дітьми виникає дружба, підлітки знаходять безпечне середовище. Коли до спільноти потрапляють старші або самотні люди, вони не почувуються самотніми, тому що спільнота дарує їм почуття родинності. З часом парафіяльна спільнота перетворюється на велику християнську родину і функціонує за моделлю сім'ї – де всі знають один одного, цікавляться справами, переживають у разі відсутності або негараздів, намагаються допомогти. Християнська складова таких спільнот робить їх завжди відкритими до нових учасників, залучаючи їх до церкви та радо приймаючи в свій колектив.

Для того, щоб відбувався найбільш ефективний взаємодоповнюючий розвиток спільноти, вона має включати в себе наступні моменти⁶⁸:

⁶⁷ Кушнір бр. Любомир ЧСВВ. *Духовний путівник для молоді*. Жовква 2018, с.57.

⁶⁸ Кушнір бр. Любомир ЧСВВ. *Духовний путівник для молоді*. Жовква 2018, с. 58.

1. Слухання Слова Божого. Святе Письмо засвічує світло в кожній людині, дає ясний розум та вказує вірну дорогу, якою потрібно рухатись. Регулярне читання та роздумування над Словом Божим провадить людину та спонукають до самовдосконалення. Розважання над Божим Словом та ділення думками в спільноті заохочують всіх учасників перебувати постійно в цьому процесі та не знеохочуватись.
2. Молитва. Молитва спільноті виконує важливу місію. Вона є прямим зв'язком з Богом і через молитву всі учасники освячуються дією Святого Духа. Вона дає життя спільноті, допомагає впоратись з викликами та труднощами, надихає на добрі думки і справи. Без дії молитви часто можуть виникати спокуси, пристрасті та падіння в гріх, стосунки та спілкування можуть погіршитись. Добра молитва об'єднує всіх людей та перетворює парафіяльну спільноту на єдину християнську родину. Також спільною молитвою звершується важливе завдання всіх вірних молитись за навернення грішників та поширення Царства Божого.
3. Святе Причастя. «Пресвята Євхаристія найповніше виявляє і творить нашу спільність і з Богом, і з людьми. Усі, хто причащається Христа, стають “ одне в Христі тіло, кожен один одному член” (Рм.12,5), тобто єдиною Церквою»⁶⁹. Важливо, щоб Христос був центрі кожної спільноти, тоді ідеали любові та доброти будуть істинними і не перетворяться на людські пристрасті.
4. Дияконія (служіння). Всі християни покликані Богом для служіння, а не лише для власного добра. Адже і однією з головних трьох функцій Церкви окрім освячення та навчання є служіння. І воно проявляється в конкретних ділах милосердя та добрих справ задля добра один одного а також потребуючих людей (одиноких, убогих, неповносправних, хворих). Без справ милосердя спільнота стає закритою і живе лише задля задоволення власних потреб. Служіння допомагає приборкати егоїзм,

⁶⁹ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, п. 433.

гординю, марнославство та дозволяє поділитися своїми дарами і талантами з іншими людьми. Крім того, служіння це виконання Божого задуму та Його завдання.

5. Спільнотовість. Дії, які потрібні для зближення спільноти: спільна праця та відпочинок, спільне проведення часу, взаємодопомога та взаємопідтримка. Саме в цей пункт входять заходи дозвілля, які сприяють згуртуванню людей в спільноті та проведенню якісного часу разом.

Отже, залученість до християнської спільноти кожної сім'ї має велике значення. Людина у спільноті має можливість наблизитись до Бога через служіння іншим людям та ділення один з одним, а катехизація є ефективнішою, бо під час обговорення важливих катехитичних тем відбувається обмін досвідом, передавання живої віри та свідчення. Учасники спільноти надають підтримку один одному через спілкування, дружні зв'язки та справи милосердя.

2.1.2. Сім'я як фундамент парафіяльної родини

Найменшою Христовою родиною, за вченням нашого патріарха Святослава, являється парафіяльна спільнота, що є основною клітиною церковного організму. І ця клітина потребує особливого догляду та піклування. Місцем, де найчастіше зароджується, зростає і дозріває святість християнина, є парафія.

Прототипом будь-якої спільноти є сама Пресвята Тройця і любов, яка панує в ній. Першою реалізацією є Церква, яка є спільнотою в Святому Дусі. Спільнота - це організм, який складається з живих клітин, а живі клітини - це малі спільноти. У цьому сенсі парафія є також спільнотою спільнот⁷⁰.

⁷⁰ Голіней о. П. *Парафіяльні спільноти як втілення живої парафії // Доповідь на Патріаршому Соборі, 2014.*
<https://www.sobor-ugcc.org.ua/%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BC%D0%B8%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D1%94%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D1%8F/%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%96/27-2014%D1%80-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%B8%2C-%D1%8F%D0%BA-%D0%B2%D1%82%D1%96%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%97-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%97-%D0%BE-%D0%BF%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE-%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B5%D0%B9> (25 жовтня 2023).

В пастирському вченні про християнську родину митрополит Андрей Шептицький зазначає, що родина є основою нашої майбутності. «Говорячи про християнську родину, я свідомий саме того, що подаю Вам науку, від якої залежить і на якій спирається майбутність цілого народу»⁷¹. На його думку саме християнська сім'я є міцним фундаментом для створення здорового, сильного та морально стійкого суспільства. Він порівнює створення суспільства з будівництвом хати і наголошує, що як хата не зможе стояти на спорохнілих стовпах, так і нещасна та суспільність, яка створена з нещасливих родин.

Кожна людина несе в світ те, що вона бачила з дитинства і засвоїла в сім'ї. Вихованість, етичні норми та моральні закони, правила комунікації, цінності – загальнолюдські та християнські, форми взаємодії з оточуючим світом – все це формується в кожній особі і знаходить свій прояв протягом всього життя.

В першому розділі було згадано про християнські цінності в родині та виховання на їх основі, які закладають міцну основу християнського світогляду людини. Також в попередньому розділі згадувалось, що спільнота перетворюється на велику християнську родину, яка складається зі звичайних сімей. І ця велика парафіяльна родина формується саме завдяки єдиним цінностям та єдиному баченню всіх учасників – завдяки Христовій науці. Саме завдяки єдності у вірі та спільним поглядам на християнське виховання формується єдність спільноти, незалежно від віку, соціального статусу та інших розбіжностей⁷².

Таким чином можна сказати, що завдяки християнському вихованню всі члени майбутньої спільноти можуть виховуватись окремо, кожен в своїй родині, а зустрівшись, їм буде легко об'єднатись та зрозуміти один одного, тому що вони матимуть спільну віру, інтереси та погляди. Це створює сприятливі умови для зростання парафій та поширенню діяльності Церкви.

⁷¹ Шептицький А. *Християнська родина. Из пастирського вчення митрополита Андрея Шептицького*. Львів, 2014, с. 29.

⁷² Сорока О. *Покликані до спільноти*. Посібник зі створення і проводу мирянських спільнот. Львів 2018, с. 18.

Крім того, це допомагає подальшому зростанню та розповсюдженню християнських цінностей. Парафіяльна спільнота вірних має міцні переконання, і християнські цінності є невід'ємною частиною їх родинного та побутового життя. Натомість до спільноти можуть приходити новоохрещені люди, родини, які до того були далекі від церкви та Христової правди і які можуть не знати християнського способу життя та шукають шляхів впровадження нових звичок. Потрапляючи в християнське середовище за деякий час вони самі стають практикуючими християнами і християнські цінності вже органічно вплітаються в їхнє життя. Відтак вони впроваджують християнське виховання вже в своїх сім'ях і таким чином в наступних поколіннях з дитинства закладаються передумови для подальшого зміцнення та зростання християнської спільноти.⁷³

Велике значення для кожної особи та окремо взятої родини дає почуття приналежності, яке формується в спільноті. Воно створює міцні соціальні зв'язки, формує відповідальність, почуття вдячності і поваги один до одного. Відчуття приналежності мотивує і заохочує вкладати свій час та зусилля для відвідування парафіяльних заходів та розвитку парафії.

Ще однією важливою складовою формування парафіяльних спільнот є спадкоємність. За аналогією з сімейними та родовими традиціями, ця спадкоємність формується з часом і таким чином передаються певні традиції та звички, які суттєво впливають на згуртування спільноти. Якщо одна родина почала ходити до церкви та перебуває в парафіяльній спільноті і передала віру і бажання своїм дітям, і так відбувається в багатьох родинах на парафії, то велика ймовірність того, що ця тенденція збережеться і в подальшому і буде передаватись від одного покоління до іншого, зберігаючи традиції спільних святкувань, живого спілкування та взаємодопомоги.⁷⁴

Апостольське повчання щодо сім'ї («Про завдання християнської сім'ї в сучасному світі») *Familiaris Consortio* («Сімейна спільнота») містить в собі настанови св. Івана Павла II, який зазначає, що сім'я має місію зберігати та

⁷³ Кушнір бр. Любомир ЧСВВ. *Духовний путівник для молоді*. Жовква 2018, с. 119.

⁷⁴ Сорока О. *Покликані до спільноти*. Посібник зі створення і провду мирянських спільнот. Львів 2018, с. 51.

передавати любов, що є поширенням Божої любові до Церкви та людей⁷⁵. Св. Іван Павло II наголошує, що супруги є свідками спасіння і є найбільшим прикладом для своїх дітей, а відтак покликані жити і свідчити про життя у Христі.

В *Листі до сімей*, автором якого також є св. Іван Павло II, зазначено, що сім'я є дорогою Церкви, і що від подружжя залежить наскільки буде розвиватись культура любові та християнських цінностей. Божа педагогіка, яка закладена в основу виховання дітей кожної сім'ї є універсальною моделлю добра та любові, яка згодом діє на всіх рівнях та поширюється на весь світ – починаючи з родини, через спільноту до творення суспільства⁷⁶.

Таким чином можна стверджувати що сім'ї стають фундаментальною основою творення парафіяльних спільнот, допомагають зростанню і розповсюдженню християнських цінностей, формують почуття приналежності та спадкоємності парафіяльних традицій. За умов свідомого ставлення та родинної атмосфери парафіяльна спільнота перетворюється на велику родину у Христі.

2.2. Занепад сімейного дозвілля в сучасних умовах

Культурна ситуація в багатьох країнах світу за останні кілька десятиліть зазнала настільки значних змін, що II Ватиканський Собор оголосив «нову епоху людської історії». Ці зміни обумовлені глобальними і різноманітними факторами, такими як соціальні та економічні чинники, пришвидшена урбанізація, пропаганда матеріалізму, інформаційні технології та секуляризація суспільства⁷⁷.

У нових соціально-культурних умовах опинилась і сім'я, яка зазнає великих моральних та духовних викликів: збільшується кількість розлучень,

⁷⁵ Тимчишин Б. *Катехизація сім'ї // Катехитика і християнська педагогіка. Досвід та перспективи*. Матеріали конференції. Львів 2020, с. 189.

⁷⁶ Там само, с. 189.

⁷⁷ Папська комісія у справах культури. *Про душпастирський підхід до культури*. Львів 2010, с. 23.

зменшується народжуваність, відбувається розшарування суспільства за рівнем доходу, падає загальний рівень культури та освіченості, після випробувань пандемії спостерігається тенденція ізоляваності людей один від одного та зростає час віртуального, а не реального життя⁷⁸. А виклики, пов'язані з війною, мають найбільш болісний та згубний вплив як на кожну людину зокрема, так і на цілі родини. Вимушена міграція, розлучені війною сім'ї, загиблі родичі та близькі, які воюють на фронті, постійне відчуття напруги та небезпеки через тривоги та масові обстріли в рази погіршили і без того складну ситуацію.

Сімейне дозвілля є важливою частиною укладу родини, її сімейного життя та становлення. В звичайний час в безпечних та комфортних умовах дозвілля передбачає добровільність вибору та приємний час, проведений разом для відновлення сил та культурно-особистісного збагачення⁷⁹. У воєнному часі багато людей втратили внутрішню опору і відчуття безпеки і часто видається, що дозвілля стає недоречним, не на часі і на нього не можна витратити час, зусилля або кошти. Але тут слід пригадати про відновлюючу і виховну функцію дозвілля і сприймати його не як розвагу, а як засіб для відновлення психологічної стійкості, зміцнення взаємин, а також збереження української культури та ідентичності.

Війна та її негативні наслідки найгірше відобразились на сфері сімейного дозвілля, зачепивши як матеріальну складову, так і змінивши психологічний клімат. В прифронтових областях України, а подекуди і в великих містах, куди прилітали ракети, часто знищені або частково зруйновані культурні та освітні заклади, парки та рекреаційні зони. В інших областях такі заклади використовуються в гуманітарних цілях, і багато культурних закладів перетворилось на волонтерські центри або центри прихистку вимушено переміщених осіб та гуманітарної допомоги. Велика частина працівників сфери дозвілля перебуває на фронті або мігрували за кордон, рятуючи свої родини.

⁷⁸ Бабенко Н.Б. *Соціально-культурний потенціал сімейного дозвілля* // https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2005/10/102-111__по-5-6__vol-10__2005__UKR.pdf (2 червня 2023).

⁷⁹ Паскаль О.В. *Соціальна робота у сфері дозвілля*. Навчальний посібник. Одеса 2007, с. 62.

Кошти, які виділялись місцевими бюджетами на розвиток культурних закладів скоротились, і так само скоротились витрати самих громадян на індустрію дозвілля. Щоправда на це також впливає розшарування суспільства за майновим фактором і більш заможні верстви населення можуть дозволити собі витратити кошти на різноманітні заходи дозвілля і в часі війни⁸⁰. Проте спостерігається загальна тенденція до скорочення витрат, особливо в періоди бомбардувань або відключень електрики, так звані «блекаути».

Надзвичайно негативним є і фактор психологічного дискомфорту та відсутності відчуття безпеки. Він стосується і тих сімей, які залишилися в Україні і часто вимушені пристосовуватись до нових реалій, перебуваючи в укриттях, так і тих, які виїхали за кордон і яким непросто адаптуватись до нових умов перебування, включаючи мовний бар'єр, розлуку з близькими та чужорідну ментальність соціуму довкола⁸¹.

Та окрім війни в останні кілька десятиліть відбулись ще й інші фактори впливу на сімейне дозвілля.

Одна з тенденцій – виразна індивідуалізація дозвілля, яка полягає в зменшенні соціальних контактів, добровільному обмеженні дозвіллевого простору до рівня домашнього, а часто і й індивідуального. Домівка дедалі більше стає основним місцем проведення дозвілля, в ній зосереджуються всі інтереси людини. Передусім це пояснюється швидким та насиченим темпом життя, особливо в індустріальному суспільстві, великою втомлюваністю та рівнем стресу. Людям не хочеться витратити зайвих зусиль, щоб відвідувати заходи дозвілля, розташовані на відстані від дому. Крім того, інформаційні технології та матеріальне забезпечення певною мірою сприяють зміщенню духовно-культурного центру додому. Наявність книг та відеофільмів, доступ до

⁸⁰ Бабенко Н.Б. *Соціально-культурний потенціал сімейного дозвілля* // https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2005/10/102-111__по-5-6__vol-10__2005__UKR.pdf (2 червня 2023).

⁸¹ Високолян О. *Три психологічні виклики, з якими найчастіше стикаються українські біженці* // *Українська правда*. 15 листопада 2023 <https://life.pravda.com.ua/society/2023/11/15/257670/> (16 жовтня 2023).

інтернету, прямі трансляції з концертів, музеїв та храмів, відеоігри та соцмережі посилюють тенденцію «одомашнення» дозвілля⁸².

Особливо ця тенденція посилилась після всесвітньої пандемії ковіду-19 в 2020-21 рр, коли більшість людей вимушено опинилась вдома в частковій або повній соціальній ізоляції. Всі можливі соціальні контакти були зведені до мінімуму, всі масові заходи скасовані, а живе спілкування перейшло в онлайн-режим. Найбільше постраждала від цього сфера комунікації та живої взаємодії, адже онлайн-форми набула не лише робота, освіта, але й навіть заходи дозвілля та звичайне дружнє спілкування. Через засоби зв'язку проводились конференції, семінари, святкувались події та свята, відбувались онлайн-трансляції концертів та виставок, проводились записи театральних виступів та фестивалів. Такі вимушені кроки допомагали не втратити інтересу та можливостей проведення культурних та дозвіллевих заходів, проте втрачалось багато мотивації, не відбувалась особистісна формація, і деякі функції дозвілля не виконувались в повному обсязі. Чимало психологів та науковців піднімали теми замкнутості людей, відчуття покинутості та самотності, апатії та депресії.

Після завершення пандемії та скасування карантинних заходів тенденція до онлайн-спілкування збереглась, а проведення заходів дозвілля в повній мірі так і не відновилося, зокрема і через війну.

Індивідуалізація дозвілля призвела до пасивного проведення вільного часу, а це створило певний ряд проблем та ускладнень – зміни культурних потреб та вподобань людей, посилення споживацтва, зменшення активних форм дозвілля та формування це в звички. Пасивні форми дозвілля посідають важливе місце в структурі дозвілля, бо надають можливість для відпочинку та споглядання (наприклад, читання книжок, відвідування музеїв, концертів та вистав), проте цього недостатньо для цілісного культурного, фізичного та духовного формування особи. На рівні з пасивними формами дозвілля мають бути також активні види дозвілля, які передбачають пряму або опосередковану взаємодію

⁸² Бабенко Н.Б. *Соціально-культурний потенціал сімейного дозвілля* // https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2005/10/102-111__no-5-6__vol-10__2005__UKR.pdf (2 червня 2023).

людей один з одним, а також з довколишнім середовищем. Також є творчі активні форми дозвілля, які полягають у створенні духовних чи матеріальних цінностей: художні та театральні гуртки, спортивні секції, різноманітні хобі, пов'язані з колекціонуванням або виготовленням певних речей⁸³.

Одним з викликів сучасного духовного життя людини став загальний занепад культурного рівня населення, секуляризація, поширення штучності та культури вдавання (особливе сприяння в цьому надали соціальні мережі та поява штучного інтелекту), споживацтво та комерційна масова культура, яка ставить збільшення прибутків вище за духовні та моральні цінності⁸⁴. Це все спричиняє негативні зміни в сфері сімейного дозвілля: зростає відчуження, зменшується час для живого спілкування, виховання духовних цінностей, батьківської уваги для дітей та подружнього діалогу, скорочується час, проведений разом.

Інтенсивний розвиток засобів масової інформації та зв'язку значно впливають на формування стилю виховання, комунікації та проведення спільного часу в родині. Велика кількість інформаційних телепередач, розвиток відеоконтенту в інтернеті може бути використаний на користь сімейного дозвілля за умови свідомого та прискіпливого відбору такої інформації для спільного сімейного перегляду⁸⁵. Це можуть бути сімейні фільми, пізнавальні телепередачі, виступи митців, обговорення дискусійних думок – все що, навчає відрізняти добро від зла, допомагає бачити прекрасне та вчити формувати власне ставлення та думку. В такому випадку спільне обговорення переглянутого матеріалу може стати приводом для кращого порозуміння, згуртування членів сім'ї, сприяти особистісному зростанню та естетичному і розумовому вихованню. Проте існує загроза безконтрольного та неусвідомленого споживання низькосортної, а часто відверто шкідливої інформації – нескінченні беззмістовні короткі відеоролики в соцмережах, непристойні кліпи та реклама,

⁸³ Бабенко Н.Б. *Соціально-культурний потенціал сімейного дозвілля* // https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2005/10/102-111__no-5-6__vol-10__2005__UKR.pdf (2 червня 2023).

⁸⁴ Папська комісія у справах культури. *Про душіпастирський підхід до культури*. Львів 2010, с. 27.

⁸⁵ Бабенко Н.Б. *Соціально-культурний потенціал сімейного дозвілля* // https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2005/10/102-111__no-5-6__vol-10__2005__UKR.pdf (2 червня 2023).

фільми жахів та кінострічки, які пропагують жорстокість, насильство та аморальний спосіб життя. Часто це негативне наповнення є єдиним дозвіллям для підлітків та сучасної молоді, якщо вони не бачили в житті іншого прикладу. Це спричиняє деформацію несформованої дитячої психіки, підриває традиційні сімейні устої, формує низький рівень культури і свідомості і є серйозною проблемою на рівні всього суспільства і нації.

В часі війни до низькосортної та шкідливої інформації також входять елементи російської пропаганди та «руського міра» і це питання дуже гостро постало перед українцями. Мова, віра, культура, традиції та історична спадщина українського народу мають бути надійно вплетені в повсякдення та дозвілля кожної родини і стати запорукою національної сили та стійкості.

Відомий англійський фізик, лауреат Нобелівської премії Деніс Габор, називаючи три важливі проблеми, які можуть у майбутньому поставити під загрозу існування людства, на рівні з термоядерною війною і демографічним вибухом, виокремив дозвілля. Зведення дозвілля в ранг катастрофи для людства тільки на перший погляд видається несподіваним. Якщо людина не знає, що їй робити у години дозвілля, то в неї “псується голова, серце і моральність”. Ця думка, висловлена К. Ушинським, сповна розкриває правомірність зробленого прогнозу⁸⁶.

До проблем та викликів, пов'язаних з сімейним дозвіллям має бути повернута увага всього суспільства, на всіх рівнях.

В сфері сімейного дозвілля відбувається важливе явище виховання дітей та молоді, становлення сім'ї, відродження та збереження національних традицій та християнських цінностей. Якщо й надалі відбуватиметься тенденція до погіршення якості дозвілля та збільшення пасивних форм дозвілля, особливо неякісного, це загрожує нормальному функціонуванню родини в суспільстві та може призвести до моральної та духовної деградації⁸⁷.

⁸⁶ Бабенко Н.Б. *Соціально-культурний потенціал сімейного дозвілля* // https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2005/10/102-111__no-5-6__vol-10__2005__UKR.pdf (2 червня 2023).

⁸⁷ Поправко О.В. *Свято як форма організації сімейного дозвілля в сучасних соціокультурних умовах (PDF)* // <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/3732/1/%D0%A1%D0%B2%D1%8F%D1%82%D0%BE%20%D1%8F%D0%BA%20%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D1%81%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%B9%D0%BD%00%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B4%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D1%96%D0%BB%D0%BB%D1%8F%20%D0%B2%20%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85.pdf> (6 червня 2023).

Отже, в сучасних умовах спостерігається тенденція до погіршення якості сімейного дозвілля. Це відбувається через погіршення загального культурного рівня населення, соціально-економічні умови, розвиток та поширення технічних засобів інформації, що призвело до індивідуалізації дозвілля та збільшення частки пасивного дозвілля. Суттєвим негативним фактором також стали всесвітня пандемія та карантинні заходи останніх років а також війна в Україні.

2.3. Передумови відновлення форм християнського сімейного дозвілля за допомогою церковної спільноти

Сімейне дозвілля є важливим фактором, який навчає культурі спілкування, розвиває культуру та духовність, сприяє проведенню спільного часу разом, допомагає батькам організувати дозвілля дітей та впливати на нього, додає різноманітності сімейному відпочинку. Основним принципом сімейного дозвілля є одночасна участь в ньому батьків та дітей, то ж для проведення заходів сімейного дозвілля ця умова має виконуватись.

Головною передумовою відновлення християнських форм сімейного дозвілля в церковній спільноті є власне існування самої парафії, як відкритої спільноти, до якої залучені сім'ї. Створення сприятливих умов для перебування дітей з батьками в церкві та сприяння зацікавленості, щоб всі учасники брали участь в парафіяльних заходах стає дуже важливою задачею як для церкви загалом, так і для виконання на місцях (для пароха, катехитичної школи та учасників спільноти)⁸⁸.

Насамперед парафія має бути живою. Це означає, що всі учасники спільноти знають один одного, знайомі між собою, проявляють свідому активність та ініціативність в житті парафії, мають бажання та відкритість до комунікації та розуміння функціонування спільноти⁸⁹.

⁸⁸ Сорока О. *Жива парафія через живі спільноти вірних // Ідіть і ви в мій виноградник*. Посібник для формації членів парафіяльних рад. Львів 2016, с. 137.

⁸⁹ Галадза П. *Сопричастя і про плекання єдності в УГКЦ // Жива парафія – місце зустрічі з живим Христом*. Матеріали VI сесії Патріаршого Собору Української Греко-Католицької Церкви. Івано-Франківськ 2015, с. 97

Наявність катехитичної школи на парафії не є обов'язковою умовою для проведення заходів дозвілля, але значно спрощує організацію та реалізацію цих заходів на постійних умовах. Це включає в себе і приміщення для катехизації (і заходів дозвілля), і залучення катехитів та організаторів дозвілля і органічне поєднання дозвілля з програмою катехизації.

Важливу роль у створенні сприятливих умов для сімейного дозвілля на парафії відіграє парох та сотрудники парафії, активні катехити та миряни. Найкращим поєднанням буде поєднання духовного супроводу та безпосередньо організація відпочинкових ініціатив. Місія духівника полягає в духовному супроводі, запровадженні моделі духовного батьківства, опікунства та наставництва. Це є прообразом функціонування самої християнської родини, в якій відбувається «зростання через стосунок довіри, пошани і любові. У добрих взаєминах між батьками і дітьми немає сили чи тиску авторитета, натомість є турбота, опіка та повага»⁹⁰. Блаженніший Любомир Гузар так пояснює роль духовного провідника спільноти: «Коли священик є духівником, не керівником, а духівником, який допомагає тим членам товариств жити згідно з Божими Законами, підтримує їх, заохочує їх, коли щось потрібно – пояснює, але не керує»⁹¹. В такому випадку священик і духовний лідер наслідує Доброго пастиря – самого Бога, а отже провадить спільноту в потрібному напрямку, стежить, щоб ініціативи мирян були для спасіння та користі та чинились згідно Божого Слова та в дії Святого Духа, допомагає зберігати мир серед учасників спільноти, заохочує до співпраці та дбає про духовний супровід кожної особи. Як духовний пастир кожен священик знає всі сім'ї на своїй парафії, знає всі виклики та проблеми, які вони мають і заохочуючи до участі в заходах сімейного дозвілля таким чином намагається їм допомогти та скріпити.

Також важливий внесок в організацію дозвілля на парафії вкладає особа, або група активних людей, які безпосередньо проводять заходи сімейного дозвілля. Це можуть бути катехити, активні миряни та цілі сім'ї, християнські аніматори,

⁹⁰ Сорока О. *Покликані до спільноти*. Посібник зі створення і провду мирянських спільнот. Львів 2018, с. 79.

⁹¹ Сорока О. *Покликані до спільноти*. Посібник зі створення і провду мирянських спільнот. Львів 2018, с. 72.

ініціативні лідери спільнот. Вони узгоджують проведення заходів дозвілля з парохом, беруть на себе організацію та проведення святкувань, активностей, заохочують інших мирян брати участь в заходах сімейного дозвілля та наголошують на важливості проведення таких заходів⁹².

Для проведення заходів сімейного дозвілля мають бути правильно обрані час та місце проведення. Час має бути врахований такий, щоб максимально влаштував всіх учасників заходів, враховував особливості спільного перебування батьків з дітьми, та був чітко визначеним, що дозволить кожному учаснику планувати свою участь в ньому та відвести собі час для відпочинку. Час для відпочинку та дозвілля має бути так само запланований, як і для роботи, молитви, та інших важливих справ⁹³.

Місце проведення заходів сімейного дозвілля має також велике значення і належить до ресурсів парафії. Найчастіше спільнота зустрічається при парафіяльному храмі або інших парафіяльних приміщеннях і це створює додаткові звичаї та традиції для кожної спільноти. Слід зауважити, що не завжди доречно проводити всі заходи сімейного дозвілля безпосередньо в храмі, бо деякі активні види відпочинку з дітьми потребують додаткових приміщень. В разі відсутності додаткових приміщень можна домовитись про проведення заходів дозвілля на вулиці, в парку, в кав'ярні, або узгоджувати види дозвілля з місцем проведення⁹⁴.

До передумов відновлення християнського сімейного дозвілля на парафії також належить інформаційний простір. В інформаційному просторі відбувається представлення самої спільноти, а також заходів, які вона провадить, в тому числі і заходи сімейного дозвілля. Це дозволяє всім учасникам знати заздалегідь час і місце проведення, програму зустрічей та планувати свою участь в них. В час розвитку засобів інформаційних технологій необхідно максимально використовувати їх потужність та можливості, але пам'ятаючи при цьому, що

⁹² Папська Рада сприяння новій євангелізації. *Напрями для катехизації*. Львів 2022, п. 113, 121.

⁹³ Сорока О. *Покликані до спільноти*. Посібник зі створення і проведу мирянських спільнот. Львів 2018, с. 111.

⁹⁴ Сорока О. *Покликані до спільноти*. Посібник зі створення і проведу мирянських спільнот. Львів 2018, с. 102.

останнім часом люди втомлені від надміру інформації та часто поверхнево і не уважно сприймають її.

Проте грамотне ведення сторінок соціальних мереж або веб-сайту може виконувати місію євангелізації та катехизації в онлайн-просторі та залучати нових людей та нові сім'ї для участі в спільнотових заходах. Присутність в онлайн-просторі є сучасною вимогою часу та комунікації, особливо для молоді та підлітків, тому це необхідно враховувати і використовувати для поширення та популяризації християнського дозвілля. Слід пам'ятати, що вся онлайн-інформація має надаватись та поширюватись здебільшого з єдиною метою – привести учасників до реальних живих зустрічей та участі в живому спілкуванні⁹⁵.

Заходи сімейного дозвілля потребують активної участі самих родин не тільки як споживачів чи учасників безпосередньо заходів, але і як джерел ресурсу для організації та проведення цих заходів для своїх же родин. Це можуть бути залучені таланти кожного учасника в проведенні певних активностей (наприклад вміння когось з батьків провести певний майстер-клас, або організувати екскурсію на виробництво, створити спортивні секції або просто послужити талантом організатора чи педагога), а також матеріальні ресурси. Питання забезпечення матеріальними ресурсами проведення заходів на парафії вирішується індивідуально і зазвичай передбачає спільну співучасть всіх учасників в оплаті майстер-класів, екскурсій, чаювання або купівлю певного реквізиту.

Таким чином ми з'ясували, що головними передумовами відновлення форм християнського сімейного дозвілля за допомогою церковної спільноти є наявність живої парафії, залученість пароха, катехитів та активних мирян, наявність ресурсів для проведення цих заходів (місце, простір та інші матеріальні ресурси) та належна організація (час, інформаційний простір, безпосереднє проведення заходів).

⁹⁵ Там само, с. 113.

РОЗДІЛ 3.

МЕТОДИ І ЗАСОБИ ОРГАНІЗАЦІЇ СІМЕЙНОГО ДОЗВІЛЛЯ НА ПАРАФІЯХ

3.1. Загальне поняття організації дозвілля

Культурно-дозвіллева діяльність - це специфічна, практично основна сфера соціального життя, що створює зовнішні й внутрішні умови для освоєння соціокультурного досвіду людства й розвитку особистості (дорослого й дитини в їхній взаємодії, в автономному або колективному режимах) у процесі вивчення й пізнання цінностей (духовних, моральних, естетичних) різних видів культури⁹⁶.

До визначення дозвілля належить поняття «вільний час», але дозвілля має значно ширше значення. Дозвілля – це частина вільного від роботи та навчання часу, яку людина проводить з метою відпочинку та користі для себе, та вільно обирає собі заняття згідно своїх вподобань, інтересів та звичок.

Організація сімейного дозвілля є важливою складовою здорового функціонування сім'ї, зміцнення здоров'я її членів завдяки відпочинку, та задоволення її культурних і духовних потреб. В сімейному дозвіллі відбувається спільне перебування та безпосередня участь всіх членів родини в різних формах відпочинку або активної діяльності, яка направлена на згуртування та єдність всіх членів родини, зміцнення психоемоційного стану, культурний та духовний розвиток особистості, покращення батьківських та подружніх стосунків, відновлення сімейних традицій та цінностей, формування міцного фундаменту моральних норм та принципів⁹⁷.

⁹⁶ Паскаль О.В. *Соціальна робота у сфері дозвілля*. Навчальний посібник. Одеса 2007, с. 14.

⁹⁷ Поправко О.В. *Свято як форма організації сімейного дозвілля в сучасних соціокультурних умовах (PDF)* // <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/3732/1/%D0%A1%D0%B2%D1%8F%D1%82%D0%BE%20%D1%8F%D0%BA%20%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D1%81%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%B9%D0%BD%0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B4%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D1%96%D0%BB%D0%BB%D1%8F%20%D0%B2%20%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85.pdf> (6 червня 2023).

Найголовнішими критеріями дозвіллевої діяльності є добровільність (свобода вибору), системність, доступність, диференціальний поділ та зацікавленість (інтерес до певного виду дозвілля)⁹⁸.

Організація дозвілля – це виховання через радість, розвагу, неформальне спілкування, спільні веселощі та ігри. Дозвілля дітей формує й розкриває індивідуальні творчі здібності дитини, згуртовує батьків, педагогів та дітей, зацікавлює батьків і педагогів внутрішнім світом дитини, зменшує або й зовсім усуває негативні соціальні впливи на дитину⁹⁹.

За формами дозвілля може бути активне та пасивне, розважальне, пізнавальне та творче.

До функцій дозвілля належать:

-комунікаційна (вільне спілкування учасників один з одним, завдяки якому задовільняється потреба бути почутим, потреба в співчутті, взаємопідтримці та порозумінні. Відбувається вільний обмін думками та досвідом, взаємозбагачення учасників та налагоджуються соціальні зв'язки);

-рекреаційна (відновлення фізичних, психоемоційних сил після роботи, зняття емоційного напруження, відновлення під час відпочинку. Може відбуватись завдяки пасивним і активним методам відпочинку та зміні видів діяльності);

-творча (проявляється у вираженні творчого потенціалу кожної людини, реалізації її вмінь, навичок та талантів, створенні матеріальних або духовних цінностей в аматорських гуртках самодіяльності, майстернях, творчих вечорах, театральних виставах або виражається в проявленні інтересу до різноманітних хобі)

-виховна (полягає у самовдосконаленні кожної особи шляхом добровільної та активної участі в заходах дозвілля, відбувається культурний та духовний розвиток людини завдяки «педагогіці дозвілля». Це означає, що педагогічні принципи найкраще засвоюються через добровільність та зацікавленість);

⁹⁸ Паскаль О.В. *Соціальна робота у сфері дозвілля*. Навчальний посібник. Одеса 2007, с. 12.

⁹⁹ Майба П. – Максименко І. *Зрілість і лідерство*. Навчально-практичний посібник для формування християнських аніматорів. Львів 2018, с.125.

-соціальна (дозволяє людині знайти своє місце та призначення в суспільстві, реалізувати та самоідентифікувати себе, привласнити почуття гідності та значущості, сприяє соціалізації та інтеграції особистості в суспільстві, формує почуття приналежності до певної спільноти);

-ціннісно-орієнтаційна (сприяє формуванню власної думки та цінностей людини, допомагає сприймати всі явища навколишнього світу та суспільства через власну світоглядну призму певного набору моральних поглядів та цінностей);

-пізнавальна (завдяки цій функції забезпечується процес безперервного пізнання та набуття нових навичок і вмінь під час відпочинку та активної творчої діяльності).¹⁰⁰

За видами культурно-дозвіллеву діяльність поділяють на:

1. Відпочинок (стан спокою, який знімає втому і напругу в людини та відновлює фізичні та духовні сили, може бути активним та пасивним);
2. Розваги (мають компенсаційний характер, протистоять буденності, вносять різноманітність та емоційне піднесення, збагачують враження та розвивають творчу активність, класифікуються за змістовною спрямованістю);
3. Свята (радісне та веселе відзначання подій);
4. Самоосвіта (пізнавальна діяльність, яку особа скеровує на здобуття нових знань у сфері, яка її цікавить та приносить задоволення);
5. Творчість (творення матеріальних та духовних цінностей через креативне самовираження)¹⁰¹.

Таким чином, організація дозвілля на загал і сімейного дозвілля зокрема полягає у створенні сприятливих умов для проведення заходів дозвілля, популяризації цих заходів, забезпечення кадрами (соціальні педагоги та аніматори), інформаційною підтримкою та матеріально-технічною базою¹⁰².

¹⁰⁰ Паскаль О.В. *Соціальна робота у сфері дозвілля*. Навчальний посібник. Одеса 2007, с. 13.

¹⁰¹ Паскаль О.В. *Соціальна робота у сфері дозвілля*. Навчальний посібник. Одеса 2007, с. 17.

¹⁰² Поправко О.В. *Свято як форма організації сімейного дозвілля в сучасних соціокультурних умовах (PDF)* // <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/3732/1/%D0%A1%D0%B2%D1%8F%D1%82%D0%BE%20%D1%8F%D0%BA>

3.2. Катехизація через дозвілля

Для того щоб здійснювалась катехизація через заходи сімейного дозвілля, треба насамперед пригадати, що катехитичний обов'язок включає в себе навчання правд Христової віри та виховання моральних якостей та чеснот. А педагогіка дозвілля передбачає, що через заходи дозвілля, а саме завдяки принципу добровільності і зацікавленості, найкраще відбувається сприйняття та засвоєння інформації.

При цьому катехизація через дозвілля може відбуватись двома шляхами – проведення катехизацій інтерактивними методами, в форматі відпочинкових та святкових заходів, тематичних зустрічей та майстерень, або привносити елементи катехизації безпосередньо в сферу культури і дозвілля і таким чином розширювати місця для євангелізації та катехизації, не обмежуючись церковним простором¹⁰³.

Катехизація через засоби дозвілля включає в себе поєднання методів для дорослих та дітей різних вікових категорій, методів для катехизації всієї сім'ї, та інтерактивні методи катехизації¹⁰⁴.

Спрямованість катехитичних методів також залежить від вікової категорії учнів, а оскільки разом з батьками присутні діти, то такі методи мають враховувати потреби та здібності найменших дітей. Якщо в заходах дозвілля беруть участь всі учасники сім'ї, то зовсім маленькі мають можливість спостерігати за цим, призвичаюватись до такого способу життя та розуміти, що це є природньо – проводити святкування в спільноті, активний відпочинок на

[%20%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D1%81%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B4%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D1%96%D0%BB%D0%BB%D1%8F%20%D0%B2%20%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85.pdf](#) (6 червня 2023).

¹⁰³ Папська комісія у справах культури. *Про душпастирський підхід до культури*. Львів 2010, с. 37.

¹⁰⁴ Мудрий С. *Проповідництво і катехитика*, Конспект лекцій. Івано-Франківськ 2006, с. 172.

природі, бавитись з однолітками, поки спілкуються дорослі та брати участь в різноманітних заходах.

Дітки дошкільного та молодшого шкільного віку реалізують природну потребу в активності через гру і зазвичай різні катехитичні ігри, як навчальні та дидактичні засоби, сприяють розвитку уваги, творчості та інших здібностей дитини. Навчальна інформація через гру засвоюється легше і швидше запам'ятовується. Через гру дитина може виявляти свої емоції, залучати свою фантазію та уяву, а значить почуватись більш вільно і отримати більше позитивних вражень¹⁰⁵.

На дорослих участь в іграх також впливає позитивно. Часто ігрові методи дозволяють розкритися емоційно більш закритим людям, налаштовують на співпрацю та позитивний настрій, зближують між собою учасників та членів родини, формують командний дух. Робота в групах та праця в командах містять в собі спільнототворюючий компонент, який сприяє зміцненню соціальних зв'язків та комунікації між собою, а відтак і кращому засвоєнню матеріалу, якщо говорити про катехизацію.

Сучасні методи катехизи включають в себе такі групи, які можна пов'язати та застосовувати одночасно з заходами дозвілля на парафії¹⁰⁶:

1. Методи переказу інформації – подача інформації катехитом так, щоб зацікавити до неї. Цей метод можна застосувати, використовуючи підготовку до свят, інсценізуючи невеличкі театральні вистави з біблійними сюжетами, робити творчі тематичні вечори, присвячені певному святу, події чи святому.
2. Запам'ятовування. Вивчання на пам'ять головних правд віри. Цей метод можна використати, організувавши інтелектуальні ігри на зразок «Що?Де?Коли?», при чому не тільки для дітей, а й для сімейних команд, або різновікових команд між собою.

¹⁰⁵ Кабаль о. Анастасій Андрій. *Катехизація дітей молодшого шкільного віку (6-10 років) // Катехитика і християнська педагогіка, досвід та перспективи*. Матеріали конференції. Львів 2020, с. 167.

¹⁰⁶ Там само, с. 168.

3. Методи пошуку, які активізують учнів під час навчання. Ці методи можна використати в різноманітних іграх, квестах, інтерактивних методах та інтелектуальних іграх, коли дається завдання знайти певну інформацію.
4. Наочні методи, які демонструють певний образний матеріал. Наочні методи можуть включати в себе різноманітні форми подачі матеріалу – від роздрукованих дидактичних матеріалів, постерів та картинок до презентацій та відеоматеріалів, перегляд сімейних та документальних фільмів з подальшим обговоренням, відвідування музеїв, театрів, вистав та екскурсій, а також поєднання наочних методів з іншими.
5. Практичні методи, які дозволяють відчувати на практиці засвоєний матеріал. Включають в себе різноманітні форми, це можуть бути творчі майстер-класи, робота в командах на моделювання різних ситуацій, активні ігри, відпочинок та праця на природі (наприклад спільна робота в саду, природничі ескурсії, святкування), благодійні ярмарки та допомога іншим.
6. Літургійні методи. Ці методи навчають молитви та доброї поведінки в храмі, пояснюють значення Літургії та важливих аспектів життя Церкви, але їх також можна активно поєднувати з іншими активними методами катехизації (в інтелектуальних іграх, на екскурсіях, під час паломництв, спільна молитва під час трапези та святкувань тощо).

Елементи катехизації можуть бути включені в найрізноманітніші заходи дозвілля і поза церковним подвір'ям. Подорожі, походи, екскурсії, прогулянки містом, відвідування культурно-мистецьких установ, музеїв, театральних вистав, концерти, спортивні заходи, фестивалі, навіть відпочинок на природі – все можна пов'язати з красою Божого світу, невичерпним джерелом натхнення, яке дарує нам Бог. Адже поєднання правд віри з красою мистецтва та природи є

справжньою катехизацією, яка проповідує досконалість Божого задуму щодо людини¹⁰⁷.

Відвідування таких заходів навіть по окремоті та ділення потім враженнями в колі спільноти також сприяє зростанню загальної культури дозвілля.

Отже на основі матеріалів конференції «Катехитика та християнська педагогіка» ми розглянули основні моменти катехизації через заходи дозвілля. Завдяки педагогіці дозвілля вивчення катехизмових правд відбувається в легкій та невимушеній формі, що сприяє більш ефективному запам'ятовуванню та розумінню.

3.3. Заходи сімейного дозвілля на парафії

Заходи сімейного дозвілля на парафії можна класифікувати за різними критеріями та формами.

Створюючи такі заходи слід пам'ятати про головні принципи, задля яких вони проводяться: добровільність, зацікавленість, згуртування родини та спільноти, елементи катехизації, особистий духовний та культурний розвиток та відпочинок. Різні методи можна поєднувати між собою, щоб уникнути одноманітності та зниження мотивації, а також максимально використовувати потенціал доступних засобів.

Найбільш доцільно скласти перелік заходів, які можна проводити згідно літургійного та календарного року і відштовхуючись від нього, скласти календарний план заходів, які можна провести на парафії для сімей.

Важливо врахувати великі церковні свята (згідно річного кола богослужінь, рухомі й нерухомі свята)¹⁰⁸, дні посту, дні вшанування пам'яті

¹⁰⁷ Папська комісія у справах культури. *Про душпастирський підхід до культури*. Львів 2010, с. 37.

¹⁰⁸ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, п. 567, 574.

певних подій та національні свята. Згідно цього поділу можна скласти основний перелік свят та подій, які впливатимуть на проведення заходів дозвілля:

1. Вересень. Початок навчального року. Благословення дітей на навчальний рік, початок навчального року в катехитичній школі, зустріч після тривалих канікул – можна провести у вигляді родинного свята, пікніку, чаювання для всієї спільноти. 8 вересня – свято Різдва Пресвятої Богородиці, до якого також можна приготуватись всією родиною. Богородиці може бути присвячена тематична зустріч, паломництво до чудотворної ікони, обговорення фільмів або ділення свідченнями¹⁰⁹.
2. Жовтень. День Покрови та українського козацтва спонукає до патріотичного спрямування цих святкувань. Можна провести день сім'ї, спортивні естафети, змагання. Дискусійне питання з приводу святкування Хеллоуїна: заборонити зовсім святкувати, або запропонувати гідну християнську заміну, наприклад проводити День всіх святих або День гарбуза.
3. Листопад. Свято Св. Архистратига Михаїла 8 листопада. Введення в храм Пресвятої Богородиці 21 листопада. День Гідності (річниця Революції Гідності). Річниця вшанування пам'яті жертв Голодомору. Пам'ятні вечори, театралізовані вистави, перегляд фільмів, обговорення, справи милосердя¹¹⁰.
4. Грудень. Свято Святого Миколая – 6 грудня. Різдво Христове – 25 грудня. Найбільш насичений на святкові дні та сімейні заходи місяць. На свято Миколая можуть бути представлені театралізовані вистави, сценки, конкурси, вікторини з обов'язковими подарунками. Благодійні ярмарки та благодійні акції, до яких можна долучитись всією сім'єю, щоб зробити подарунки від Миколая потребуючим. Кулінарні майстер-

¹⁰⁹ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, п. 576.

¹¹⁰ Мелько М. *На допомогу молодіжному лідеру*. Пропозиції щодо праці з молоддю на основі діяльності молодіжної комісії Самбірсько-дрогибицької єпархії. Львів 2007, с. 26.

класи з випікання різдвяного печива, майстерні з виготовлення іграшок, ялинкових прикрас, шопок, Різдяних зірок, святкових листівок. Зимові забави, вечорниці, сімейні дні. Різдяний ярмарок, благодійні акції. Коляда, вертепи, сімейні традиції в спільному колі¹¹¹.

5. Січень. Зустріч Нового року в сімейному колі, можна організувати святкування разом зі спільнотою. Ігри, конкурси, забави. Богоявлення Господа нашого Ісуса Христа, 6 січня. Йорданські традиційні відвідини. Зимові забави, вечорниці¹¹².
6. Лютий. Стрітєння 2 лютого. Завершення коляди (Розколяда). В різний час може починатись підготовка до Великого посту. Можна провести сімейні реколекції¹¹³.
7. Березень. Благовіщення 25 березня. Великий піст. В часі Великого посту заходи дозвілля мають бути більш споглядального характеру, спокійні та розважливі. В цей час можна проводити біблійні читання, перегляд фільмів, сімейні реколекції та дні духовної віднови, готуватись до Великодня¹¹⁴.
8. Квітєнь. У весняний період до Великодня часто проводяться традиційні майстер-класи з виготовлення писанок. Також вартує згадати про підготовку до святкування Великодня. Великдень може бути в квітні або травні, святкування, гаївки¹¹⁵.
9. Травєнь. День матері в першу неділю травня. Святкування, концерт, творчі майстерні, привітання. В травні часто запроваджуються різноманітні прощі¹¹⁶.

¹¹¹ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, п. 575.

¹¹² Мелько М. *На допомогу молодіжному лідеру*. Пропозиції щодо праці з молоддю на основі діяльності молодіжної комісії Самбірсько-дрогибицької єпархії. Львів 2007, с. 28.

¹¹³ Катехитична комісія Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ. *Душпастирський катехитичний порадник*. Львів-Брюховичі 2012, р. 3.4.

¹¹⁴ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, п. 576, 569.

¹¹⁵ Мелько М. *На допомогу молодіжному лідеру*. Пропозиції щодо праці з молоддю на основі діяльності молодіжної комісії Самбірсько-дрогибицької єпархії. Львів 2007, с. 40.

¹¹⁶ Катехитична комісія Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ. *Душпастирський катехитичний порадник*. Львів-Брюховичі 2012, р. 3.1.

10. Червень. На червень припадає свято Вознесіння та Зіслання Святого Духа, «зелені свята». Початок літа та завершення навчального року. Гарна погода спонукає до проведення заходів сімейного дозвілля на природі – пікніки, прогулянки, спортивні змагання, ігри.

11. Липень. В літні місяці активізуються проведення християнських літніх таборів, таборів вихідного дня. Водночас часто в літні місяці відпочинок зосереджений на індивідуальній, аніж спільнотній формі¹¹⁷.

12. Серпень. Літні табори, відпочинок на природі. Підготовка до навчального року. 6 серпня – Преображення і 15 серпня Успення Пресвятої Богородиці¹¹⁸.

Якщо деякі місяці календарного плану не дозволяють зробити певні заходи, або невелика кількість свят, цей час можна доповнити додатковими активностями:

1. Інтерактивні заняття для батьків з дітьми в формі ігр, бансів, народних пісень та іншої творчості¹¹⁹. Добре організована влучна гра є однією з кращих форм навчання для дітей, а музика додає настрою та допомагає сконцентруватись.
2. Батьківські клуби по інтересах (зустрічі для мам і тат, зустрічі для молодих сімей, окремо можуть бути жіночі та чоловічі зустрічі з одночасним наглядом за дітьми анматорами або когось із батьків). Спілкування та ділення в невимушеній родинній атмосфері¹²⁰.
3. Спільний перегляд та обговорення фільмів та мультфільмів¹²¹. Дитячі мультфільми часто містять в собі психологічну тему для обговорення, сімейні фільми, пізнавальні, документальні – сприяють засвоєнню інформації та надають спільні теми для обговорення.

¹¹⁷ Катехитична комісія Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ. *Душпастирський катехитичний поради́к*. Львів-Брюховичі 2012, р. 3.2.

¹¹⁸ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, п. 576.

¹¹⁹ Майба П. – Максименко І. *Зрілість і лідерство*. Навчально-практичний посібник для формування християнських аніматорів. Львів 2018, с. 69.

¹²⁰ Тимчишин Б. *Катехизація сім'ї // Катехитика і християнська педагогіка. Досвід та перспективи*. Матеріали конференції. Львів 2020, с. 193.

¹²¹ Там само, с. 193.

4. Експерсії, подорожі, прогулянки містом або на природі. Пікніки. Експерсії можна об'єднувати з паломництвами, пікніки або відпочинок на природі влаштовувати для святкувань певних подій, сімейних днів, активних ігр та забав, спортивних естафет.
5. Прощі та паломництва до святих місць або чудотворних ікон родинами або парафією, які «можуть сприяти ознайомленню осіб різного віку з національною культурою на тлі надбань світової цивілізації. Крім того, вони формують почуття громадянської, національної та особистої гідності»¹²².
6. Театральні вистави. Перегляд вистав запрошених колективів, відвідування театрів або організація власних вистав із залученням акторів зі своєї парафії. Участь в театральних сценках допомагає впровадити учасників безпосередньо в тему події або життя святого, а також вчить вирішувати певні ситуації у світлі християнського світогляду¹²³.
7. Майстер-класи різних напрямків. Виготовлення різноманітних речей своїми руками, кулінарні, художні майстер-класи або семінари з певних вмінь та навичок (ораторської майстерності, психологічної підтримки та ін.). Майстер-класи або гуртки дають можливість проявити свої творчі здібності та таланти, навчитись нового, отримати цікавий досвід¹²⁴.
8. Спортивні змагання, естафети, активні конкурси. Фізична активність дозволяє вивільнити енергію, відбувається активний відпочинок, який заохочує до руху, здорового способу життя, командні ігри об'єднують учасників¹²⁵.

¹²² Катехитична комісія Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ. *Душпастирський катехитичний поради́к*. Львів-Брюховичі 2012, р. 3.1.

¹²³ Майба П. – Максименко І. *Зрілість і лідерство*. Навчально-практичний посібник для формування християнських аніматорів. Львів 2018, с.130.

¹²⁴ Там само, с. 122.

¹²⁵ Паскаль О.В. *Соціальна робота у сфері дозвілля*. Навчальний посібник. Одеса 2007, с. 18.

9. Командні, інтелектуальні ігри, вікторини, квести. Різноманітні ігри, з різними формами: активні, рухливі, на знайомство, інтелектуальні, патріотичні, катехитичні та ін¹²⁶.
10. Благодійні акції, ярмарки, справи милосердя, до яких мають бути залучені всі члени сім'ї. Можна виготовити сувеніри і смаколики власноруч та продавати їх в спільноті, а виручені кошти спрямувати на допомогу нужденним, або безпосередньо завітати до тих, хто потребує допомоги і приділити свою увагу¹²⁷.
11. Екологічні ініціативи (збереження навколишнього середовища, висадка дерев або квітів, прибирання територій). «Важливою передумовою розвитку людства є збереження природних ресурсів та різноманітності рослинного і тваринного світу»¹²⁸.
12. Дні сім'ї або одноденний табір для сімей. Він може включати в себе багато вище перелічених активностей та поєднувати їх між собою¹²⁹.
13. Табори для сімей на кілька днів (при наявності можливостей їх проведення – засобів, забезпечення та місця проведення)¹³⁰.

3.4. Збагачення сімейного життя шляхом об'єднання заходів дозвілля з церквою

¹²⁶ Мелько М. *На допомогу молодіжному лідеру*. Пропозиції щодо праці з молоддю на основі діяльності молодіжної комісії Самбірсько-дрогибицької єпархії. Львів 2007, с. 113.

¹²⁷ Мелько М. *На допомогу молодіжному лідеру*. Пропозиції щодо праці з молоддю на основі діяльності молодіжної комісії Самбірсько-дрогибицької єпархії. Львів 2007, с. 26.

¹²⁸ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, п. 998.

¹²⁹ Майба П. – Максименко І. *Зрілість і лідерство*. Навчально-практичний посібник для формування християнських аніматорів. Львів 2018, с. 95.

¹³⁰ Катехитична комісія Києво-Галицького Верховного Архиєпископства УГКЦ. *Душпастирський катехитичний порадник*. Львів-Брюховичі 2012, р. 3.2.

За рахунок сімейного дозвілля відбувається відновлення здорового психологічного клімату в родині, покращується спілкування, батьківсько-дитячі та подружні стосунки, підвищується рівень взаєморозуміння.

Зміст та наповнення сімейного дозвілля визначається передусім цікавістю кожної особи до того чи іншого заняття. Бувають випадки, коли кожен член родини має абсолютно різні вподобання, а часом навіть протилежні. Наприклад, якщо батько любить активні види спорту, мати захоплюється театром, а діти мають свої інтереси та хобі. Та навіть в такому випадку різні інтереси можна об'єднати шляхом залучення до спільної мети або ідеї. Такою ідеєю може бути християнське дозвілля, а спільна мета – радість в Бозі¹³¹.

Одним з найкращих прикладів церкви в організації та спрямування християнського дозвілля є запобіжна система виховання о. Івана Боско, яка включає в себе багато елементів дозвілля. На думку Отця Боско «треба дозволяти дітям вільно бігати й скакати, бавитись досхочу, кричати й пустувати. Ігри, розваги, різні види спорту – надважливі виховні чинники для гармонійного розвитку юної людини»¹³². При цьому Отець Боско зазначав, що для нормального розвитку дитини необхідною умовою є радість, яка має за основу щоденну присутність Бога в нашому житті. Святий Іван Боско дбав про створення родинної атмосфери в своїх виховних закладах, з духом сердечності і простоти, тож родинне спілкування та дозвілля має багато спільних рис з прикладом Отця Боско. Та найкращий приклад дає Отець Боско в поєднанні праці з молитвою, що стосується і проведення дозвілля – будь-яка діяльність має проводитись з молитвою і приносити радість і задоволення.

Християнське дозвілля визначає розвиток самодіяльності, творчості, ініціативності в дусі морально-етичних християнських норм. Саме добровільність та інтерес – два основних принципи дозвілля – дозволяють глибше зацікавитись духовним життям та перебуванням в християнській

¹³¹ Паскаль О.В. *Соціальна робота у сфері дозвілля*. Навчальний посібник. Одеса 2007, с. 163.

¹³² Майба П. – Максименко І. *Зрілість і лідерство*. Навчально-практичний посібник для формування християнських аніматорів. Львів 2018, с. 87.

спільноті для всіх членів сім'ї. В свою чергу це приносить плоди покращення стосунків в родині та зміцнення сім'ї.

ВИСНОВКИ

В даній роботі ми провели дослідження можливостей, методів, засобів організації заходів сімейного дозвілля в парафіях УГКЦ в Київській Архиепархії з метою катехизації сім'ї, а також обґрунтували важливість сімейних заходів на парафіях як один зі шляхів зміцнення родини та спільноти, відновлення християнських традицій, християнського виховання та підтримки в часі війни.

Актуальність даної теми полягала в дослідженні та аналізі форм сімейного дозвілля, за допомогою яких відбувається катехизація всіх членів сім'ї, а також зміцнення родинних зв'язків через спілкування, зростання довіри, покращення психологічного клімату в родині та спільний час, проведений разом. При цьому було зазначено, що заходи сімейного дозвілля містять в собі катехитичну складову, яка дозволяє проголошувати Благу вість в різний спосіб, для різних вікових категорій, в легкій та доступній формі.

В даній науковій праці використовувались методи аналізу, синтезу, узагальнення дозвіллезнавчої, педагогічної, психологічної літератури про заходи сімейного дозвілля, та катехитичних документів; опис стану катехизації сім'ї та діяльності парафій УГКЦ Київської Архиепархії на основі статистичних даних та методом опитування; методи дедукції, індукції, роз'яснення перспектив розвитку проголошення керигми – на основі документів Церкви, прикладів діяльності релігійних і соціальних осередків, результатів досліджень дозвіллезнавства, педагогіки, психології, соціології.

Хронологічні межі охоплюють 2022-2023 р., та включають в себе релігійний і суспільний контекст катехитичної діяльності парафій УГКЦ в Київській Архиепархії.

Перший розділ полягав в дослідженні катехизації в сімейному контексті на основі Катехизму Української Греко-Католицької Церкви та інших документів Церкви (Напрямні для катехизації, Катехитичний правильник УГКЦ, Душпастирський катехитичний поради́к). Таким чином ми визначили, що

катехизація – це постійний процес, метою якого є проголошення Благої вісті про Христову пасху та провадження людини до переміни свого серця і всього життя через пізнання та поглиблення своєї віри. Катехизація має спільнотний вимір та звернена не лише до кожної окремої особи, але й до спільноти в цілому, що дозволяє розділяти радість Євангелія в спільноті та дбати про ближнього.

Катехизація безпосередньо сім'ї, яка полягає в максимально повній залученості одночасно всіх членів родини, є важливим напрямком навчання віри, бо таким чином вона дає повноцінне християнське виховання, природне впровадження у віру та життєвий супровід, а також формує високу життєву стійкість до викликів та негараздів.

У християнській традиції сім'я часто називається «малою церквою», бо має найголовніші ознаки Христової спільноти. Сім'я стає місцем, де кожна людина може знайти підтримку, отримати розраду, виявити свою любов, і це все буде елементами живої катехизації та свідчення віри.

Християнські цінності є фундаментом християнського виховання і ґрунтуються на сутності Святого Письма, зокрема Божих заповідях, вченні Церкви, творах святих отців. До таких цінностей належать любов, повага, милосердя, чесність, гідність, віра, мир, радість, стриманість та інші. Християнські цінності впроваджуються в сімейне життя та найкраще засвоюються дітьми на основі прикладу життя батьків. Християнські традиції в сімейному дозвіллі закладають міцний фундамент для здорового та наповненого життя сім'ї. Батьки, які вміють з користю проводити своє дозвілля та виповнюють його духовним змістом подають приклад для наслідування своїм дітям, які повторюють це в майбутньому житті. Доброзичлива атмосфера в сім'ї впливає на якісне спілкування, а це, в свою чергу, передається до зовнішнього середовища.

Важлива місія катехизації сімей під час війни полягає в духовній підтримці всіх членів родини, допомагає віднайти мир та спокій, додає відчуття безпеки та опори, завдяки підтримці Церкви та спільноти.

Супровід сім'ї в парафіяльній спільноті є важливим аспектом формування християнської родини та допомоги їй у духовному зростанні.

Одночасна катехизація всіх членів сім'ї є дуже важливою, оскільки це допомагає забезпечити єдність віри та підтримати духовні зв'язки в родині. Тим самим встановлюється певна об'єднуюча мета для всіх – осягнути правди віри і допомагати в цьому один одному.

Методи та напрямки катехизації сім'ї розглянуті на основі дослідження о. Б. Тимчишина «Катехизація сім'ї», на основі якого ми з'ясували, що вони спрямовані на залучення кожного учаснику катехитичного процесу з врахуванням потреб сімей та певних індивідуальних ситуацій для особистої та родинної зустрічі з Христом.

Залученість до християнської спільноти кожної сім'ї має велике значення. Важливість цього аспекту належним чином подана в працях Сороки О., Кушніра Л., Поправко О. В., Семенюка В.В. Людина у спільноті має можливість наблизитись до Бога через служіння іншим людям та ділення один з одним, а катехизація є ефективнішою, бо під час обговорення важливих катехитичних тем відбувається обмін досвідом, передавання живої віри та свідчення. Учасники спільноти надають підтримку один одному через спілкування, дружні зв'язки та справи милосердя. Сім'ї стають фундаментальною основою творення парафіяльних спільнот, допомагають зростанню і розповсюдженню християнських цінностей, формують почуття приналежності та спадкоємності парафіяльних традицій. За умов свідомого ставлення та родинної атмосфери парафіяльна спільнота перетворюється на велику родину у Христі.

В сучасних умовах спостерігається тенденція до погіршення якості сімейного дозвілля. Дослідження цієї тенденції розглянуто в працях Бабенко Н., Поправко О. та Химича Н. Є. Це відбувається через погіршення загального культурного рівня населення, соціально-економічні умови, розвиток та поширення технічних засобів інформації, що призвело до індивідуалізації дозвілля та збільшення частки пасивного дозвілля. Суттєвим негативним

фактором також стали всесвітня пандемія та карантинні заходи останніх років а також війна в Україні.

Відновити належний рівень сімейного дозвілля може допомогти Церква. Аналізуючи матеріали посібника зі створення і проведу мирянських спільнот та посібника для формації членів парафіяльних рад Сороки О. та матеріалів VI сесії Патріаршого Собору Української Греко-Католицької Церкви ми визначили, що головними передумовами відновлення форм християнського сімейного дозвілля за допомогою церковної спільноти є наявність живої парафії, залученість пароха, катехитів та активних мирян, наявність ресурсів для проведення цих заходів (місце, простір та інші матеріальні ресурси) та належна організація (час, інформаційний простір, безпосереднє проведення заходів).

В третьому розділі ми розглянули теоретичні основи організації дозвілля, аналізуючи авторський доробок Паскаля О.В. та його навчальний посібник «Соціальна робота у сфері дозвілля». Організація сімейного дозвілля є важливою складовою здорового функціонування сім'ї, зміцнення здоров'я її членів завдяки відпочинку, та задоволення її культурних і духовних потреб. Також визначили форми та види культурно-дозвіллевої діяльності, а також її функції. На основі матеріалів конференції «Катехитика та християнська педагогіка» ми розглянули основні моменти катехизації через заходи дозвілля. Завдяки педагогіці дозвілля вивчення катехизмових правд відбувається в легкій та невимушеній формі, що сприяє більш ефективному запам'ятовуванню та розумінню.

В розділі 3.2.1 Заходи сімейного дозвілля на парафії ми склали перелік заходів, які можна проводити згідно літургійного та календарного року і відштовхуючись від нього, скласти календарний план заходів на парафії для сімей. Перелік заходів був створений на основі Катехизму УГКЦ, згідно річного кола богослужінь, рухомих та нерухомих свят, а також доповнений різноманітними заходами та активностями незалежно від календарних подій, такими як ігри, банси, естафети за змагання, екскурсії та прощі, християнські табори, майстер-класи та гуртки, батьківські клуби, перегляд фільмів, театралізовані вистави, благодійні акції, екологічні ініціативи, дні сім'ї.

Саме Церква може допомогти покращити рівень сімейного дозвілля, одночасно поглиблюючи духовне життя кожного члена родини. Християнське дозвілля визначає розвиток самодіяльності, творчості, ініціативності в дусі морально-етичних християнських норм. Добровільність та інтерес – два основних принципи дозвілля – дозволяють глибше зацікавитись духовним життям та перебуванням в християнській спільноті для всіх членів сім'ї і це приносить плоди покращення стосунків в родині та зміцнення сім'ї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабенко Н.Б. *Соціально-культурний потенціал сімейного дозвілля* // https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2005/10/102-111__no-5-6__vol-10__2005__UKR.pdf (2 червня 2023).
2. Барсукова О. *Стах звуків, апатія, агресія: які наслідки війни помітні у дітей? Опитування* // *Українська правда*. 27 лютого 2023 р. <https://life.pravda.com.ua/society/2023/02/27/253094/> (15 червня 2023).
3. Бендик М., Гнатів І. *Християнська етика*. Методичний посібник для 1-11 кл. Львів 1997.
4. Високолян О. *Три психологічні виклики, з якими найчастіше стикаються українські біженці* // *Українська правда*. 15 листопада 2023 <https://life.pravda.com.ua/society/2023/11/15/257670/> (16 жовтня 2023).
5. Галадза П. *Сопричастя і про плекання єдності в УГКЦ* // *Жива парафія – місце зустрічі з живим Христом*. Матеріали VI сесії Патріаршого Собору Української Греко-Католицької Церкви. Івано-Франківськ 2015.
6. Голіней о. П. *Парафіяльні спільноти як втілення живої парафії* // Доповідь на Патріаршому Соборі, 2014. [65](https://www.sobor-ugcc.org.ua/%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D1%94%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D1%8F/%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%96/27-2014%D1%80-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%D0%B%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%B8%2C-%D1%8F%D0%BA-</div><div data-bbox=)

- %D0%B2%D1%82%D1%96%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%97-
%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%97-
%D0%BE-%D0%BF%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE-
%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B5%D0%B9 (25 жовтня 2023).
7. Департамент інформації УГКЦ. *«Навіть під час війни воскреслий Христос прийде, щоб відвалити камінь нашого смутку» - глава УГКЦ // Сайт Патріаршої катехитичної комісії 20.04.2022 р.*
<https://ct.ugcc.ua/top/40084> (12 червня 2023).
 8. *Інтерактивна карта Української Греко-Католицької Церкви*
<https://map.ugcc.ua/> (19 жовтня 2023).
 9. Катехитична комісія Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ. *Душпастирський катехитичний поради́ник*. Львів-Брюховичі 2012.
 10. Катехитична комісія УГКЦ. *Катехитичний правильник УГКЦ*. Львів 1999.
 11. Комісія Української Греко-Католицької Церкви у справах родини. *Сім'я – домашня церква*. Львів 2018.
 12. Кушнір бр. Любомир ЧСВВ. *Духовний путівник для молоді*. Жовква 2018.
 13. Майба П. – Максименко І. *Зрілість і лідерство*. Навчально-практичний посібник для формування християнських аніматорів. Львів 2018.
 14. Мелько М. *На допомогу молодіжному лідеру. Пропозиції щодо праці з молоддю на основі діяльності молодіжної комісії Самбірсько-дрогобицької єпархії*. Львів 2007.
 15. Мирончук Н.М. *Гуманістичні погляди Івана Огієнка щодо виховання особистості дитини // Іван Огієнко у діалозі культур і духовності (Огієнківські читання у Чудодієво)*. Зб. наук. праць / ред. П.Ю. Саух. Житомир 2010, с. 274 - 280.
 16. Мудрий С. *Проповідництво і катехитики*. Конспект лекцій. Івано-Франківськ 2006.

- 17.Павлишин Н. *Декада місійності-2023: день восьмий – «Християнська сім'я - домашня церква» (Єв. Від Йоана 17, 18-24) // Дивенсвіт.*
02.06.2023 <https://dyvensvit.org/church/1039499/> (15 червня 2023).
- 18.Папська комісія у справах культури. *Про душпастирський підхід до культури.* Львів 2010.
- 19.Папська Рада сприяння новій євангелізації. *Напрявні для катехизації.* Львів 2022.
- 20.Паскаль О.В. *Соціальна робота у сфері дозвілля.* Навчальний посібник. Одеса 2007.
- 21.Поправко О.В. *Свято як форма організації сімейного дозвілля в сучасних соціокультурних умовах (PDF) //*
<http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/3732/1/%D0%A1%D0%B2%D1%8F%D1%82%D0%BE%20%D1%8F%D0%BA%20%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D1%81%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B4%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D1%96%D0%BB%D0%BB%D1%8F%20%D0%B2%20%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85.pdf> (6 червня 2023).
- 22.*Сайт Київської Архиспархії Української Греко-Католицької Церкви*
<https://ugcc.church/> (24 жовтня 2023).
- 23.*Святе Письмо Старого та Нового Завіту /* перекл. І. Хоменка. [б.м.] 2018.
- 24.Семенюк В.В. *Морально-етична основа християнських духовних цінностей // Науково-інформаційний вісник «Право» 7/2013 (PDF).*
<https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/7-11-13.pdf> (22 травня 2023).

25. Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви. *Послання Синоду єпископів УГКЦ 2018 року до духовенства, монашества і мирян «Боже слово і катехизація» // Катехитика і християнська педагогіка. Досвід і перспективи. Матеріали конференції / упор. Дуда Н. та ін. Львів 2020, с. 9 - 15.*
26. Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха».* Львів 2012.
27. Собейко І. *Виховання любові в сім'ї, суспільстві і Церкві // Дзвін з Фатіми. 5 (58) вересень-жовтень 2011.* https://www.saintjosaphat.org/dzvin-z-fatimy/2011/5?tx_news_pi1%5Baction%5D=detail&tx_news_pi1%5Bcontroller%5D=News&tx_news_pi1%5Bnews%5D=878&cHash=043e84657d183a89c566e1fba54359d8 (20 травня 2023).
28. Сорока О. *Жива парафія через живі спільноти вірних // Ідіть і ви в мій виноградник. Посібник для формації членів парафіяльних рад.* Львів 2016.
29. Сорока О. *Покликані до спільноти. Посібник зі створення і провду мирянських спільнот.* Львів 2018.
30. Тимчишин Б. *Катехизація сім'ї // Катехитика і християнська педагогіка. Досвід та перспективи. Матеріали конференції.* Львів 2020, с. 184 - 196.
31. Толстой А. *Єпископ Василь (Тучапєць): «Ця війна змінює ставлення людей до конфесій і Церкви» // Духовна велич Львова. 5 липня 2023.* <https://velychlviv.com/yepyskop-vasyl-tuchapets-tsya-vijna-zminuyue-stavlennya-lyudej-do-konfesij-i-tserkvy/> (18 жовтня 2023).
32. Хворостовська О. *Віра вчить як стати щасливим у житті // Львівська Пошта. 46 (17 листопада 2022).* <https://www.lvivpost.net/suspilstvo/n/49009> (16 травня 2023).
33. Шептицький А. *До вас моє слово // 150 цитат митрополита. До 150-ліття від дня народження / ред. Ільченко В. Київ 2015.*
34. Шептицький А. *Християнська родина. Із пастирського вчення митрополита Андрея Шептицького.* Львів 2014.

35. *Що треба знати про посттравматичний стресовий розлад // Сайт Міністерства охорони здоров'я. 22 серпня 2019.*
<https://moz.gov.ua/article/health/scho-treba-znati-pro-posttravmatichnij-stresovij-rozlad> (7 вересня 2023).
36. *Щур М. Українці під час війни і кризи шукають опори в родині // Сайт Радіо Свобода. 19 лютого 2016.*
<https://www.radiosvoboda.org/a/27562451.html> (20 червня 2023).